

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**“ΣΤΑΣΕΙΣ ΦΟΙΤΗΤΩΝ/ ΦΟΙΤΗΤΡΙΩΝ ΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΛΟΑΤ
ΑΤΟΜΑ”**

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΠΑΠΑΔΑΚΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑ

ΦΟΙΤΗΤΕΣ: ΚΑΡΑΝΑΣΗ ΣΠΥΡΙΔΟΥΛΑ

ΖΕΛΗ ΜΑΡΙΑ-ΓΡΗΓΟΡΙΑ

ΤΖΙΟΒΑΡΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ

2023

Δήλωση πνευματικής ιδιοκτησίας Copyright@ 2023 Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας,
ΣΕΥ, Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο. Το περιεχόμενο της συγκεκριμένης Π.Ε
αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία των Καρανάση Σπυριδούλα, Ζέλη Μαρία, Τζιοβάρια
Αθανάσιου, της επιβλέπουσας καθηγήτριας Παπαδάκη Βασιλείας και του Τμήματος
Κοινωνικής Εργασίας και προστατεύονται από τους νόμους περί πνευματικής
ιδιοκτησίας (Νόμος 2121/1993) και κανόνες Διεθνούς Δικαίου που ισχύουν στην
Ελλάδα.

Δήλωση τήρησης της ακαδημαϊκής δεοντολογίας Οι υπογράφωντες φοιτητές του
Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου

Καρανάση Σπυριδούλα

Ζέλη Μαρία

Τζιοβάρας Αθανάσιος

δηλώνουμε υπεύθυνα ότι η παρούσα πτυχιακή εργασία με τίτλο: «Στάσεις φοιτητών/φοιτητριών Νομικής προς τα ΛΟΑΤ άτομα», είναι στο σύνολό της προϊόν δικής μας δουλειάς και ότι όλες οι πηγές που έχουν χρησιμοποιηθεί αναφέρονται πλήρως. Επίσης δηλώνουμε ότι δεν αποτελεί προϊόν οποιασδήποτε εξωτερικής μη αδειοδοτημένης βοήθειας και ότι δεν έχει υποβληθεί σε οποιοδήποτε ίδρυμα ή οργανισμό προς αξιολόγηση, ούτε έχει δημοσιευθεί στο παρελθόν μέρος αυτής ή στο σύνολό της.

“Να αγαπάς την ευθύνη.

Να λες: Εγώ, εγώ μονάχος μου έχω χρέος να σώσω τη γης.

Αν δε σωθεί, εγώ φταίω.

Να είσαι ανήσυχος, αφχαρίστητος, απροσάρμοστος πάντα.

Όταν μια συνήθεια καταντήσει βολική, να τη συντρίβεις”

“ Νίκος Καζαντζάκης”

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι οι διερεύνηση των στάσεων φοιτητών/τριων Νομικής (ελληνικών Πανεπιστημίων) προς τα ΛΟΑΤ άτομα. Συγκεκριμένα, στη μελέτη συμμετείχαν 206 φοιτητές\ φοιτήτριες. Αναλυτικότερα, πρόκειται για 61 άνδρες 142 γυναίκες και 3 non-binary άτομα. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω ερωτηματολογίου το οποίο μοιράστηκε ηλεκτρονικά και ύστερα η στατιστική ανάλυση έγινε μέσω του προγράμματος SPSS.

Αναλυτικότερα συλλέξαμε πληροφορίες που αφορούν: α) δημογραφικά στοιχεία, β) έτος σπουδών των ερωτώμενων, γ) το πρόγραμμα σπουδών του Τμήματος των ερωτώμενων, δ) τον σεξουαλικό προσανατολισμό των ερωτώμενων, ε) τον βαθμό θρησκευτικότητας των ερωτώμενων, στ) το αν έχουν ή όχι φίλους/ες που ανήκουν στην ΛΟΑΤ κοινότητα.

Πιο συγκεκριμένα, από την ανάλυση προκύπτει πως φοιτητές/ φοιτήτριες Νομικής των οποίων η θρησκεία παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη ζωή τους, έχουν αρνητική στάση προς τα ΛΟΑΤ άτομα. Ακόμη, διαφαίνεται θετικότερη στάση προς τις ομοφυλόφιλες γυναίκες σε σχέση με τους ομοφυλόφιλους άνδρες. Επίσης το γεγονός ότι κατά πλειοψηφία δεν υπάρχει ενημέρωση σε θέματα που αφορούν την ΛΟΑΤ κοινότητα, επιδρά αρνητικότερα στην στάση των φοιτητών Νομικής προς τους ομοφυλόφιλους/ες και αμφιφυλόφιλες γυναίκες & άνδρες.

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate the attitudes of Greek Law students towards LGBT people. Specifically, 206 male and female students participated in the study, of which 61 men, 142 women and 3 non-binary people answered a questionnaire. The average age of the respondents is 21.94 years, with a maximum age of 48 years and a minimum age of 18. The data collection was carried out through a questionnaire, which was distributed electronically, and then the statistical analysis was conducted by SPSS software.

In more detail, information collected were based on: a) demographic data, b) year of study, c) the curriculum of the Department, d) sexual orientation, e) degree of religiosity and f) whether or not having friends belonging to the LGBT community.

More specifically, the analysis shows that law students whose religion plays a very important role in their lives, have a more negative attitude towards LGBT people. Moreover, due to insufficient briefing of various subjects concerning the LGBT community, law students have more negative attitude towards gay and bisexual women and men.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Παραδίδοντας την εργασία, δεν θα μπορούσαμε να μην ευχαριστήσουμε την επόπτριά μας κυρία Παπαδάκη Βασιλεία, για την υπομονή και τη βοήθειά της, έτσι ώστε να ολοκληρωθεί η πτυχιακή μας εργασία, όσο το δυνατόν καλύτερα, αλλά για τις σημαντικές γνώσεις που μας μετέφερε.

Θα θέλαμε επίσης να ευχαριστήσουμε τις οικογένειές μας, που μας πρόσφεραν τη στήριξή τους με το μοναδικό τρόπο που μόνο εκείνοι γνωρίζουν, πάντα με αγάπη και υπομονή. Ένα μεγάλο ευχαριστώ αξίζει να πούμε και στους συμμετέχοντες σε αυτήν την έρευνα, διότι χωρίς εκείνους δεν θα μπορούσε να έχει διεξαχθεί αυτή η εργασία.

Τέλος, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε ο ένας τον άλλο για την υποστήριξη και τη δύναμη που δώσαμε ο ένας στον άλλο, προκειμένου να προσπεράσουμε τα εμπόδια που βρίσκονταν μπροστά μας και καθυστέρουσαν την ολοκλήρωση της εργασίας μας.

Πίνακας Περιεχομένων

Πίνακας Περιεχομένων	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	9
ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΒΑΣΙΚΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ - ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΕ ΛΟΑΤ ΑΤΟΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	9
1.1 ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΦΥΛΟΥ	9
Σεξουαλικός Προσανατολισμός	9
Ταυτότητα Φύλου	10
1.2 ΟΜΟΦΟΒΙΑ-ΑΜΦΙΦΟΒΙΑ- ΤΡΑΝΣΦΟΒΙΑ	11
Ομοφοβία	11
Αμφιφοβία	12
Τρανσφοβία	14
1.3 ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΕ ΛΟΑΤ ΑΤΟΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	18
ΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΛΟΑΤ ΑΤΟΜΑ	18
2.1.ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΛΟΑΤ ΑΤΟΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	18
Αντιρατσιστικός νόμος	19
Σύμφωνο συμβίωσης	20
Νομοθεσία κατά των διακρίσεων	21
Ομόφυλη γονεϊκότητα	22
Ταυτότητα φύλου	23
2.2 ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ, ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΦΥΛΟΥ ΚΑΙ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΜΑΤΟΣ	24
2.3 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΥ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ/ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΦΥΛΟΥ.	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	28
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	28
3.1. Σκοπός Μελέτης	28
3.2.Ερευνητικά Ερωτήματα	28
3.3.Δείγμα	28
3.4.Ερευνητικό εργαλείο	29
3.5.Μεθοδολογία ανάλυσης στοιχείων	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	30
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	30
4.1.Χαρακτηριστικά δείγματος	30

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	44
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	44
5.1. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	44
5.2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	48
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	49
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ	49
ΕΛΛΗΝΙΚΗ	51
ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΗ	52

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΒΑΣΙΚΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ - ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΕ ΛΟΑΤ ΑΤΟΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1.1 ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΦΥΛΟΥ

Σεξουαλικός Προσανατολισμός

Σεξουαλικός προσανατολισμός είναι: *«η ρομαντική ή/και σεξουαλική έλξη που βιώνει ένα άτομο για άλλα άτομα. Δεν είναι απαραίτητο η ρομαντική και η σεξουαλική έλξη ενός ατόμου να ταυτίζονται»* (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020, σελ. 490).

Αν και πολλές έρευνες έχουν εξετάσει τις πιθανές γενετικές, ορμονικές, αναπτυξιακές, κοινωνικές και πολιτισμικές επιρροές στον σεξουαλικό προσανατολισμό, δεν έχουν προκύψει ευρήματα που να επιτρέπουν στους επιστήμονες να συμπεραίνουν ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός καθορίζεται από οποιονδήποτε συγκεκριμένο παράγοντα ή παράγοντες (American Psychological Association, 2022).

Παρόλα αυτά, η επιστημονική κοινότητα συμφωνεί στο γεγονός ότι η ανατροφή, οι ρόλοι και το περιβάλλον εκτελούν μία σειρά από σύνθετες διεργασίες που συμβάλλουν σημαντικά στην παραδοχή, αποδοχή και εξέλιξη της σεξουαλικής ταυτότητας του ατόμου. Από την άλλη, τα άτομα στην πλειοψηφία τους δηλώνουν ότι η αίσθηση επιλογής σεξουαλικού προσανατολισμού, δηλαδή το αν αισθάνθηκαν ουσιαστικά ότι έκαναν συνειδητή επιλογή, είναι ελάχιστη έως ανύπαρκτη (American Psychological Association, 2022).

Ακόμη, η οικογένεια καθότι αποτελεί έναν από τους βασικότερους θεσμούς κοινωνικοποίησης, θα μπορούσε να επηρεάσει άμεσα ένα άτομο σε διάφορους τομείς της ζωής του. Με άλλα λόγια η οικογένεια αποτελεί μία άρρηκτα συνδεδεμένη ομάδα στην οποία κάθε μέλος μπορεί να επηρεάσει και τα υπόλοιπα. Κατά αυτόν τον τρόπο

η ηθική, οι αξίες και οι ρόλοι της εκάστοτε οικογένειας είναι πιθανό να επηρεάσουν την παραδοχή του σεξουαλικού προσανατολισμού του ατόμου. (Collins, Jordan & Coleman, 2017)

Τέλος, το κοινωνικό σύνολο προσφώνει τα άτομα με συγκεκριμένους όρους ανάλογα με τον σεξουαλικό του προσανατολισμό. Οι δημοφιλέστεροι εξ αυτών ακόμα και σε διεθνές επίπεδο είναι ο όρος ‘gay’ (αναφερόμενος στον άνδρα που έλκεται από άλλους άντρες), ‘lesbian’ (για την γυναίκα που έλκεται από άλλες γυναίκες) και ‘bisexual’ (για τον άνδρα ή την γυναίκα που έλκεται εξίσου και από τα δύο φύλα) (American Psychological Association, 2022).

Ταυτότητα Φύλου

Ως ταυτότητα φύλου ορίζεται: *«ο ατομικός και εσωτερικός τρόπος με τον οποίο βιώνει κάθε άτομο το φύλο του. Το φύλο ενός ατόμου μπορεί να είναι το ίδιο με αυτό που του αποδόθηκε κατά τη γέννηση ή να διαφέρει από αυτό. Ορισμένες φορές χρησιμοποιείται ο όρος «κοινωνικό φύλο» με την ίδια σημασία»* (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020, σελ. 490)

Στη συνέχεια, το ‘κοινωνικό φύλο’ όπως αλλιώς ονομάζεται, δεν είναι απαραίτητο να ταυτίζεται με το βιολογικό φύλο. Δηλαδή, τα εκ γενετής χαρακτηριστικά ενός ατόμου που του αποδίδουν τον όρο ‘αρσενικό’ ή ‘θηλυκό’ και περιγράφουν το ρόλο του στην αναπαραγωγή δεν σχετίζονται απαραίτητα με την προσωπική αντίληψη του κάθε ατόμου για το φύλο του (Γαλανού, 2014).

Συνεπώς σε αντίθεση με το σεξουαλικό προσανατολισμό, η ταυτότητα φύλου έχει να κάνει με την προσωπική αντίληψη του κάθε ατόμου για το φύλο του. Έπειτα, ο όρος «κοινωνικός ρόλος του φύλου», αναφέρεται στους ρόλους που η εκάστοτε κοινωνία θεωρεί ορθούς να υιοθετεί ένα άτομο, βάσει του βιολογικού και όχι του κοινωνικού του φύλου. Πιο συγκεκριμένα, η κάθε κοινωνία τοποθετεί τα άτομα σε μία θηλυπρεπή ή ανδροπρεπή συμπεριφορά σύμφωνα με τα εκάστοτε πρότυπα (Γιάννου, 2012).

Επίσης, το κοινωνικό φύλο, περιλαμβάνει μία ποικιλία εσωτερικών, κυρίως, χαρακτηριστικών όπως οι προσωπικές εμπειρίες του ατόμου, οι κοινωνικές και

ψυχολογικές διεργασίες. Το άτομο γνωστοποιεί την κοινωνική του ταυτότητα μέσα από επίκτητα χαρακτηριστικά όπως η αλλαγή της εξωτερικής του εμφάνισης μέσω της ένδυσης, τον τρόπο ομιλίας και τις λεκτικές και σωματικές εκφράσεις (Γαλανού, 2014).

1.2 ΟΜΟΦΟΒΙΑ-ΑΜΦΙΦΟΒΙΑ- ΤΡΑΝΣΦΟΒΙΑ

Ομοφοβία

Ομοφοβία είναι: *«ο παράλογος φόβος, το μίσος και οι προκαταλήψεις προς τους γκέι άνδρες και τις λεσβίες. Η ομοφοβία περιλαμβάνει ένα εύρος αρνητικών αντιλήψεων, στάσεων και συμπεριφορών από στερεότυπα έως ακραίες εκφράσεις βίας»* (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020, σελ. 502)

Η ομοφοβία είναι πολυεπίπεδη και βιώνεται με διάφορους τρόπους όπως προκαταλήψεις και στερεότυπα για τα ομοφυλόφιλα άτομα, διάκριση/άρνηση ίσης μεταχείρισης, παρενόχληση και πράξεις βίας έναντι ομοφυλόφιλων ατόμων. Ορισμένα από τα ΛΟΑΤ άτομα ή όσοι/ες αναρωτιούνται για το σεξουαλικό τους προσανατολισμό, ενδεχομένως να βιώνουν ‘εσωτερικευμένη ομοφοβία’.

Η εσωτερικευμένη ομοφοβία μπορεί να εκφραστεί με αμφισβήτηση για τον εαυτό ή ακόμα και αυτοκαταστροφική συμπεριφορά ενώ όταν μιλάμε για διαπροσωπική ομοφοβία αναφερόμαστε στο μίσος, την αντιπάθεια, την απέχθεια προς τα ομοφυλόφιλα άτομα. Μπορεί να εκφραστεί με λεκτική / σωματική βία, ή με πράξεις διάκρισης προς τα ομοφυλόφιλα άτομα και όσων ακόμα προσδιορίζονται ως ομοφυλόφιλα άτομα. Η ομοφοβία λειτουργεί πολλές φορές και ως το μοναδικό κίνητρο επιθέσεων σε βάρος των ομοφυλόφιλων ατόμων.

Στη συνέχεια, ένα παράδειγμα προσωπικής ομοφοβίας είναι όταν ένα άτομο αισθάνεται φόβο ακόμα και στο ενδεχόμενο να θεωρηθεί ομοφυλόφιλος ή λεσβία. Το παραπάνω μπορεί να τον οδηγήσει στην προσπάθεια να αποδείξει την ετεροφυλοφιλία του. Ακόμη, θα λέγαμε ότι η ομοφοβία είναι οι σκέψεις, τα συναισθήματα και οι πράξεις που βασίζονται στον φόβο, την απέχθεια, την κριτική, το μίσος για τους ομοφυλόφιλους και τις λεσβίες και γενικότερα για όσους η εξωτερική τους εμφάνιση δεν συνάδει με τα στερεότυπα που ορίζουν τη θηλυκότητα και την αρρενωπότητα του ανθρώπου.

Ωστόσο, πολλοί άνθρωποι δείχνουν με μη βίαιους τρόπους την ομοφοβία και μη αποδοχή των ομοφυλόφιλων ατόμων είτε αυτοί είναι μέλη της οικογένειας, είτε συνεργάτες σε χώρο εργασίας ή ανήκουν στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Εν κατακλείδι οι συνέπειες της ομοφοβίας είναι πολλές και ανάλογα με το βαθμό εσωτερικής ομοφοβίας που βιώνουν τα άτομα, μπορεί να αισθάνονται κοινωνικά απομονωμένα, να κινδυνεύουν με απόλυση από την εργασία τους έως και με απώλεια της κηδεμονίας των παιδιών τους κ.α.

Αμφιφοβία

Ως αμφιφοβία ορίζεται *«ο παράλογος φόβος, το μίσος και οι προκαταλήψεις προς τα αμφιφυλόφιλα άτομα. Η αμφιφοβία δεν ταυτίζεται με την ομοφοβία, καθώς περιλαμβάνει προκαταλήψεις και στερεότυπα που αφορούν αποκλειστικά τα αμφιφυλόφιλα άτομα (π.χ. ότι τα αμφιφυλόφιλα άτομα δεν μπορούν να διατηρήσουν αποκλειστικές συντροφικές σχέσεις). Η αμφιφοβία περιλαμβάνει ένα εύρος αρνητικών αντιλήψεων, στάσεων και συμπεριφορών από στερεότυπα έως και ακραίες εκφράσεις βίας»*. (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020, σελ. 502)

Σύμφωνα με την Colour Youth η Αμφιφοβία (Biphobia) αποτελεί *«Όρο παράλληλο με αυτόν της ομοφοβίας, που αναφέρεται στην ψυχολογική και κοινωνική προκατάληψη και στις διακρίσεις κατά των αμφισεξουαλικών ατόμων. Πέρα από τους αρνητικούς χαρακτηρισμούς, δηλώσεις όπως «Τα bi άτομα είναι αναποφάσιστα» ή «δεν υπάρχουν bi άτομα» είναι εξίσου αμφιφοβικές (Colour Youth, 2022)*.

Με βάση τα παραπάνω και εξαιτίας του «φόβου» και των κοινωνικών προκαταλήψεων, τα αμφιφυλόφιλα άτομα γίνονται δέκτες κάθε είδους διάκρισης, αποκλεισμού, υποτιμητικής συμπεριφοράς κ.α. Με άλλα λόγια, η αμφιφοβία τείνει να γίνει όρος «ομπρέλα» που περικλείει τόσο επιθετικές συμπεριφορές όσο και συμπεριφορές διάκρισης (Colour Youth, 2020).

Μέσα σε μια κοινωνία όπου η αμφιφοβία είναι διάσπαρτη και υπάρχει η πεποίθηση ότι η ετεροφυλοφιλία (σχήμα άντρας - γυναίκα) είναι ο μόνος αποδεκτός ή φυσιολογικός σεξουαλικός προσανατολισμός, τα αμφιφυλόφιλα άτομα «μαθαίνουν» ή έχουν συνηθίσει την εκδήλωση συμπεριφορών διάκρισης εις βάρος τους. (Fish, 2006 ,Colour Youth, 2020)

Πολλές φορές οι διακρίσεις αυτές αλλά και η αμφιφοβία παρατηρούνται όταν ένα αμφιφυλόφιλο άτομο γνωστοποιήσει τον σεξουαλικό του προσανατολισμό μέσω της διαδικασίας του coming out (η γνωστοποίηση του σεξουαλικού προσανατολισμού ενός ατόμου ή της ταυτότητας φίλου του). Βάση αυτών τα αμφιφυλόφιλα άτομα βιώνουν την περιθωριοποίηση από το ευρύ κοινωνικό σύνολο με αποτέλεσμα να αναζητούν συνεχώς ένα προστατευμένο πλαίσιο κοινωνικοποίησης. (Fish, 2006 ,Colour Youth, 2020)

Ακόμη, στα αμφιφυλόφιλα άτομα παρατηρείται ευαλωτότητα και στρες που οφείλεται στο γεγονός ότι δεν μπορούν εύκολα να υπερασπιστούν τον εαυτό τους σε άρρητες και έμμεσες επιθέσεις οι οποίες δεν είναι εύκολα αναγνωρίσιμες επειδή εμφανίζονται με το προκάλυμμα της ουδετερότητας. (Moschel, 2017)

Στη συνέχεια, σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από την Αμερικάνικη Ψυχιατρική Εταιρεία το 2017, αναφέρεται ότι 7,4% των αμφιφυλόφιλων ατόμων έχουν σκεφτεί να αυτοκτονήσουν. Παγκοσμίως υπάρχουν συντριπτικά στοιχεία στην διεθνή βιβλιογραφία από τις συνέπειες των διακρίσεων σε βάρος των αμφιφυλόφιλων ατόμων και της ψυχικής τους υγείας. Τα περισσότερα συμπτώματα αφορούν άγχος, κατάθλιψη, διαταραχές διάθεσης, χρήση ουσιών, αυτοκτονικός ιδεασμός και σωματοποίηση.

Επίσης η Αμερικανική Ψυχιατρική Εταιρεία αναφέρει ότι τα αμφιφυλόφιλα άτομα έχουν αντιμετωπίσει δυσκολία στην πρόσβαση τους σε δομές υγείας με αποτέλεσμα να αναβάλλουν την επίσκεψη τους ακόμη και όταν έχουν έντονα συμπτώματα (Meyer, 2013 Bostwick και συν., 2014 Russel & Fish, 2016 Valentine & Shipherd, 2018 Weber και συν.,2019).

Ένα σημαντικό σημείο αναφοράς μέσα στην ιστορία για τους αμφιφυλόφιλους είναι ότι κατά το παρελθόν είχαν κατηγορηθεί και δέχονταν διακρίσεις για την μετάδοση του AIDS. Αυτό ξεκίνησε με την πεποίθηση ότι μέσω της σεξουαλικής επαφής με άνδρες μπορούσαν να κολλήσουν τον ιό του AIDS και μέσω της επαφής τους με τις γυναίκες να περάσει στον ετεροφυλόφιλο πληθυσμό.

Ακολούθως, τα ΜΜΕ πρόβαλαν των ιό σαν ασθένεια που μεταδίδουν οι άπιστοι παντρεμένοι άντρες οι οποίοι κρυφά απατούσαν τις/τους συντρόφους τους κάνοντας σεξ χωρίς προφύλαξη με άλλους συντρόφους. Οι αμφιφυλόφιλοι κατηγορήθηκαν για πολυγαμία και θεωρούνταν ανήθικοι. Ο φόβος και η δυσπιστία

απέναντι τους καθιερώθηκε με τον όρο Biphobia. Τότε άρχισαν να δέχονται διαχωρισμό και περιθωριοποίηση ακόμα και από την ίδια την ομοφυλόφιλη κοινότητα με αποτέλεσμα η στάση αυτή να αποσιωπήσει τους αμφιφυλόφιλους σαν άτομα και κοινότητα όπως αναφέρει η Στρατάκη Α. (2018: 30-31)

Τρανσφοβία

Ο όρος διεμφυλικός/ ή απευθύνεται στο άτομο εκείνο του οποίου η ταυτότητα φύλου δεν ταυτίζεται με το ανατομικό του φύλο. Συνηθίζεται, παρόλα αυτά, να χρησιμοποιείται για τα άτομα αυτά ο διεθνής όρος τρανς, ο οποίος είναι πιο εξυπηρετικός και εύχρηστος. Ο όρος τρανς είναι ένας παγκόσμια αποδεκτός όρος «ομπρέλα», ο οποίος περιλαμβάνει όλα τα άτομα τα οποία η ταυτότητα φύλου τους διαφοροποιείται από το βιολογικό τους φύλο (Γαλανού, 2014).

Η τρανσφοβία είναι ο όρος που περιγράφει την αρνητική συμπεριφορά που υφίστανται τα τρανς άτομα. Παρουσιάζεται επίσης , ως όρος «ομπρέλα», ο οποίος περιλαμβάνει τις διακρίσεις, την επιθετική και στερεοτυπική συμπεριφορά, τα υβριστικά σχόλια, τον κοινωνικό αποκλεισμό και κάθε είδους αρνητική και ρατσιστική στάση απέναντι στα τρανς άτομα (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020).

Ως τρανσφοβία ορίζεται *«ο παράλογος φόβος, το μίσος και οι προκαταλήψεις για τα τρανς άτομα και όσα άτομα δεν συμμορφώνονται με τις παραδοσιακές αντιλήψεις για την ταυτότητα ή/και την έκφραση φύλου. Η τρανσφοβία περιλαμβάνει ένα εύρος αρνητικών αντιλήψεων, στάσεων και συμπεριφορών από στερεότυπα εως ακραίες εκφράσεις βίας»* (Παπαθανασίου και Χρηστίδου, 2020, σελ. 503).

Όπως αναφέρουν οι Παπαθανασίου και Χρηστίδου στο βιβλίο «Συμπερίληψη και Ανθεκτικότητα» (2020), η κοινωνία επιβάλλει την *«δυσαισθητικότητα του φύλου»*, κατά την οποία ο μόνος κοινωνικά αποδεκτός σεξουαλικός προσανατολισμός είναι η ετεροφυλοφιλία και συνοπτικά αυτό ορίζεται ως *«ετεροκανονικότητα»*.

Η Serano (2016) υποστηρίζει πως η τρανσφοβία έχει τις ρίζες της στον σεξισμό. Ακόμη, αναφέρεται στον *«παραδοσιακό σεξισμό»* , την πεποίθηση δηλαδή ότι τα αρσενικά και η αρρενωπότητα είναι ανώτερα από τα θηλυκά και τη θηλυκότητα. Επιπλέον, παραθέτει ότι η τρανσφοβία τροφοδοτείται από τις ανασφάλειες που έχουν οι άνθρωποι σχετικά με τα πρότυπα ταυτότητας και φύλου.

Ένα τρανς άτομο δεν επιδιώκει τη νομική αναγνώριση της ταυτότητας του, για να έχει πρόσβαση στους γυναικείους χώρους, ειδικά αν υπολογίσει κανείς το μεγάλο ψυχολογικό κόστος της όλης διαδικασίας (Γαλανού, 2014).

Ως απόρροια των προαναφερθέντων αλλά και με βάση τα στοιχεία της Αμερικανικής Ψυχιατρικής Εταιρείας (2017), τα τρανς άτομα έχουν διπλάσιες πιθανότητες να εμφανίσουν κάποια ψυχική διαταραχή ή να υποπέσουν σε κάποιον εθισμό, όπως για παράδειγμα το αλκοόλ και οι ναρκωτικές ουσίες. Το γεγονός αυτό προκύπτει από το συνεχόμενο άγχος στο οποίο είναι εκτεθειμένοι, λόγω των κακόβουλων σχολίων, των διακρίσεων, των επιθετικών συμπεριφορών, αλλά και του αποκλεισμού τους από βασικά δικαιώματα όπως η εκπαίδευση και η εργασία (Παπαθανασίου και Χρηστίδου, 2020).

1.3 ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΕ ΛΟΑΤ ΑΤΟΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Είναι γεγονός, πως έχουν δημοσιευθεί αρκετές έρευνες των οποίων τα αποτελέσματα επισημαίνουν τις διακρίσεις που βιώνουν τα ΛΟΑΤ άτομα. Αρχικά, το ειδικό Ευρωβαρόμετρο «Διακρίσεις στην Ευρωπαϊκή ΕΕ», περιλαμβάνει λεπτομερή στοιχεία κρατών μελών, σε ότι αφορά την κοινωνική αποδοχή των LGBT (Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender) ατόμων και τις αντιλήψεις σχετικά με τις διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου και χαρακτηριστικών φύλου. (Eurostat, 2019)

Αναλυτικότερα, σύμφωνα με στοιχεία του 2019 για την αντίληψη περί διακρίσεων και σε ότι αφορά την Ελλάδα, το 70% έχει την άποψη ότι η διάκριση περί σεξουαλικού προσανατολισμού (Γκέι, Λεσβία, Αμφιφυλόφιλος) είναι τελείως διαδεδομένη στη χώρα. Έπειτα, το 57% έχει την άποψη ότι η διάκριση κατά των Transsexual ατόμων είναι τελείως διαδεδομένη στην Ελλάδα. Επίσης, το Μάιο του 2019 ο FRA (European Union Agency for Fundamental Rights), πραγματοποίησε έρευνα για τα ΛΟΑΤ άτομα σε όλη την Ε.Ε.

Σκοπός της, ήταν να συγκεντρώσει τις εμπειρίες των διακρίσεων, του εγκλήματος μίσους, τις απόψεις και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι Λεσβίες, Ομοφυλόφιλοι, Αμφιφυλόφιλοι και τα Τρανς άτομα (FRA, 2019). Σε ότι αφορά τα ΛΟΑΤ άτομα στην Ελλάδα, το 74% αποφεύγει συχνά ή πάντα να κρατάει το χέρι του

συντρόφου του. Για την ΕΕ-28, είναι 61%. Ακόμη, το 39% στην Ελλάδα, αποφεύγει συχνά ή πάντα συγκεκριμένες τοποθεσίες καθότι φοβάται για ενδεχόμενη επίθεση σε βάρος του. Για την ΕΕ-28, είναι 33%.

Στη συνέχεια, το 32% στην Ελλάδα αισθάνθηκε διακρίσεις στον εργασιακό τομέα το έτος πριν από την έρευνα. Για την ΕΕ-28, είναι 21%. Επιπρόσθετα, οι διακρίσεις επηρεάζουν πολλούς τομείς της ζωής, όπως η μετάβαση σε ένα καφέ, εστιατόριο, νοσοκομείο ή σε ένα κατάστημα. Συνολικά, στην Ελλάδα το 2019 το 51% αισθάνθηκε διακρίσεις σε τουλάχιστον έναν τομέα της ζωής τους το έτος πριν από την έρευνα. Για την ΕΕ-28, ήταν 42%. Ακόμη, το 43% των ΛΟΑΤ μαθητών (15-17 ετών) στην Ελλάδα λένε ότι κρύβονταν ως ΛΟΑΤ στο σχολείο. Αυτό ήταν 30% στην ΕΕ των 28.

Με βάση λοιπόν τα παραπάνω στοιχεία, παρατηρούμε πως τα ΛΟΑΤ άτομα δέχονται διακρίσεις λόγω μίσους. Ακόμη, δέχονται βία, μισαλλοδοξία και προκατάληψη με αποτέλεσμα να στερούνται βασικά θεμελιώδη δικαιώματά τους όπως η ελευθερία και η ισότητα. Πιο συγκεκριμένα, δεν εκφράζονται ελεύθερα (αποφεύγουν να βρεθούν σε συγκεκριμένες περιοχές, να αναφέρουν πως ανήκουν στη ΛΟΑΤ κοινότητα κλπ) καθότι φοβούνται ακόμη και μια ενδεχόμενη επίθεση βίας προς το πρόσωπό τους.

Εάν συνδυάσουμε και τις δύο έρευνες, φαίνεται πως ο φόβος αυτός προέρχεται από το γεγονός πως δεν είναι αποδεκτοί από την κοινωνία (εφόσον ο κόσμος έχει αρνητική στάση για αυτούς, κάτι που αποσαφηνίζεται στα στοιχεία της πρώτης έρευνας). Αναλυτικότερα, προκύπτει ότι το 70% των ερωτώμενων ηλικίας κάτω των 28 δεν θα αισθανόταν καθόλου άνετα εάν το παιδί του βρισκόταν σε ρομαντική σχέση με ένα άτομο ίδιου φύλου με το παιδί του. Έπειτα, το 71% αναφέρει πως δεν θα νιώθει καθόλου άνετα εάν το παιδί του βρισκόταν σε ρομαντική σχέση με ένα Transsexual άτομο (Eurostat,2019).

Στη συνέχεια, στην πρόταση της έρευνας ότι *«δεν υπάρχει τίποτα λάθος σε μία σεξουαλική σχέση μεταξύ δύο ατόμων του ίδιου φύλου»* το 53%, διαφώνησε απόλυτα. Επίσης, το 56% διαφωνεί απόλυτα στη τέλεση γάμων μεταξύ δύο ατόμων του ίδιου φύλου σε όλη την Ευρώπη. Ακόμη, σχετικά με τις απόψεις των πολιτών για την προσθήκη ενός τρίτου φύλου σε δημόσια έγγραφα, το 46%, δεν πιστεύει πως σε δημόσια έγγραφα (όπως διαβατήρια και πιστοποιητικά γεννήσεως) θα έπρεπε εκτός

του γράμματος “F” (Female) και “M” (Men) που προσδιορίζουν το φύλο, να υπάρχει και κάποια τρίτη επιλογή όπως “X” ή “O” (Other) για τα άτομα εκείνα που δεν αυτό-προσδιορίζονται ως άνδρας και γυναίκα.

Σχετικά με τη στάση των ερωτηθέντων προς τα ομόφυλα ζευγάρια που δείχνουν δημόσια στοργή, τα αποτελέσματα προκύπτουν ως εξής: Το 57% δε νιώθει καθόλου άνετα στο να βλέπει δύο γυναίκες να εκφράζουν στοργή δημόσια (π.χ. φιλί ή κράτημα χεριών). Έπειτα, το 60% δεν νιώθει καθόλου άνετα όταν βλέπει δύο άνδρες να εκφράζουν στοργή δημόσια (π.χ. φιλί ή κράτημα χεριών). Στη συνέχεια, το 85%, νιώθει απόλυτα άνετα, όταν βλέπει έναν άντρα και μία γυναίκα να εκφράζουν στοργή δημόσια (π.χ. φιλί ή κράτημα χεριών). Με βάση λοιπόν, τα παραπάνω στοιχεία παρατηρούνται μεγάλα ποσοστά ατόμων που έχουν αρνητική άποψη για τα ΛΟΑΤ άτομα.

Ακόμη, οι ερωτηθέντες φαίνεται πως δεν αναγνωρίζουν τα δικαιώματά των ΛΟΑΤ ατόμων. Παράλληλα, από τις απαντήσεις προκύπτει πως οι στάσεις τους είναι αρνητικές προς τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια ενώ αρνητική στάση παρατηρείται και για τους Bisexual και Trans. Για το λόγο αυτό επιθυμούμε να διερευνήσουμε τις στάσεις των φοιτητών Νομικής καθότι μπορούν άμεσα να επηρεάσουν το ρόλο τους ως επαγγελματίες. Εάν ένας Νομικός έχει προκαταλήψεις, δε θα μπορέσει να υπερασπιστεί τα δικαιώματα ενός ΛΟΑΤ ατόμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΛΟΑΤ ΑΤΟΜΑ

2.1.ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΛΟΑΤ ΑΤΟΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η ελληνική νομοθεσία υπήρξε αρκετά «θολή» όσον αφορά τα δικαιώματα των ΛΟΑΤ ατόμων. Κατά βάση η προάσπιση των δικαιωμάτων τους προκύπτει μέσα από διάσπαρτα νομοθετήματα που υπάρχουν στο ελληνικό σύνταγμα. Η Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία κατέχει εξέχοντα ρόλο στην θέσπιση νόμων και τα κυβερνητικά κόμματα ενστερνίζονται τις θέσεις της Εκκλησίας. Ως αποτέλεσμα των άνω, πολλές φορές γίνεται λόγος για κακοποιητική γλώσσα, ομοφοβικές και τρανσφοβικές απόψεις που αναπαράγονται σε δημόσιες ομιλίες αλλά και μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020).

Προκειμένου να επιτευχθούν εκσυγχρονιστικές αλλαγές, οι «Ευρωπαϊκές Οδηγίες» ανάγκασαν την Ελλάδα να συμμορφωθεί με το «Ευρωπαϊκό Ενωσιακό Δίκαιο» και να θεσπίσει πιο σύγχρονους νόμους. Στην Ελλάδα το γεγονός αυτό φάνηκε από την πρώτη δεκαετία του 2000 (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020).

Σύμφωνα με της «Ευρωπαϊκές Οδηγίες», τα δικαιώματα προς τα ΛΟΑΤ άτομα κατοχυρώνονται από τα Εθνικά Συντάγματα κάθε χώρας, σε κείμενα Διεθνούς Δικαίου (Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων) και με την Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που είναι ενεργή από το 1948. Στις Ευρωπαϊκές χώρες και συγκεκριμένα στην Ελλάδα αυτό κατοχυρώνεται από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα δικαιώματα του ανθρώπου και από τον χάρτη θεμελιωδών ελευθεριών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η αναγνώριση των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤ ατόμων στην Ελλάδα για πολλά χρόνια θα λέγαμε ότι ήταν αφανής. Ακόμη και σήμερα παρατηρείται ότι βιώνουν φόβο, βία και διακρίσεις τόσο στην καθημερινότητα όσο και στην εργασία τους. Σε όλα αυτά βέβαια συμβάλλει η ανυπαρξία ή η μη εφαρμογή της νομοθεσίας, ο αρνητισμός, η προκατάληψη για τα άτομα αυτά και η έλλειψη ουσιαστικής υποστήριξης από την

κοινωνία. Σήμερα, φαίνεται ότι δειλά έχουν γίνει προσπάθειες ώστε να υπάρχουν νομοθετήματα που προασπίζονται τα δικαιώματά τους.

Αντιρατσιστικός νόμος

Ο νόμος περί εγκλημάτων και ρητορικής μίσους θεσπίστηκε το 2014 και είναι ευρέως γνωστός και ως «αντιρατσιστικός νόμος». Η Ευρωπαϊκή Οδηγία του 2008 έκανε λόγο για ενσωμάτωση του αντιρατσιστικού νόμου στον εθνικό δίκαιο, ενώ το 2015 μετά από τροποποίηση προστέθηκαν στην ισχύουσα νομοθεσία και τα «χαρακτηριστικά φύλου».

Ως έγκλημα μίσους ορίζεται: *«Μία πράξη η οποία, βάσει του Ποινικού Κώδικα, χαρακτηρίζεται ως έγκλημα και το θύμα έχει επιλεγεί από τον θύτη (και) λόγω χαρακτηριστικών φυλής, χρώματος, εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής γενεαλογικών καταβολών, θρησκείας, αναπηρίας, γενετήσιου προσανατολισμού, ταυτότητας ή χαρακτηριστικών φύλου»* (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020, σελ. 428).

Επομένως, οποιαδήποτε πράξη που εναντιώνεται στον Ποινικό Κώδικα περιλαμβάνει ρατσιστικό, ομοφοβικό κτλ κίνητρο, η ποινή που θα επιβληθεί στον εκάστοτε θύτη θα είναι βαρύτερη. Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι το 2019 ο «απαρχαιωμένος» όρος γενετήσιος προσανατολισμός επανήλθε, δίνοντας τη θέση του στον μέχρι τώρα σύγχρονο όρο «σεξουαλικός προσανατολισμός» (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020).

Σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, ως ρητορική μίσους, ορίζεται «κάθε δημόσια υποκίνηση σε μίσος ή βία» (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020). Πιο συγκεκριμένα η ρητορική μίσους αναφέρεται στον: *«Δημόσιο λόγο ο οποίος υποκινεί, διεγείρει, προκαλεί ή προτρέπει σε πράξεις ή ενέργειες που μπορούν να προκαλέσουν διακρίσεις, μίσος ή βία κατά άτομου ή ομάδας, με βάση την φυλή, το χρώμα, τη θρησκεία, τις γενεαλογικές καταβολές, την εθνική ή εθνοτική καταγωγή, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου ή την αναπηρία, κατά τρόπο που εκθέτει σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη ή ενέχει απειλή για την ζωή, την ελευθερία ή τη σωματική ακεραιότητα του ατόμου ή της ομάδας»* (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020, σελ. 429).

Η νομοθεσία αυτή ισχύει για οποιαδήποτε έκφραση λόγου είτε είναι γραπτή, είτε προφορική είτε διατυπώνεται με οποιοδήποτε άλλο τρόπο ή μέσο. Άτομα όπως, δημόσιοι λειτουργοί ή υπάλληλοι βαρύνονται με αυστηρότερη ποινή. Επιπλέον, είναι υψίστης σημασίας να αναφερθεί ότι τόσο τα εγκλήματα μίσους όσο και η ρητορική μίσους διώκονται αυτεπάγγελτα, ενώ αν κάποιος επιλέξει να προβεί σε «μηνυτήρια αναφορά» εναντίον κάποιου ατόμου που ασκεί ρητορική ή προέβη σε έγκλημα μίσους, δεν επιβαρύνεται το κόστος των σχετικών παραβόλων (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020).

Όπως αναφέρουν οι Παπαθανασίου και Χρηστίδη στο βιβλίο Συμπερίληψη και Ανθεκτικότητα (2020), στην εφαρμογή του νόμου περί ρητορικής μίσους υπάρχει η δυσκολία να αποδειχθεί κατά πόσο ο εκάστοτε λόγος, αποτελεί πραγματικό κίνδυνο για την δημόσια τάξη ή ζωή και κατ' επέκταση κατά πόσο αποτελεί πραγματικά ρητορική μίσους.

Σύμφωνο συμβίωσης

Το σύμφωνο συμβίωσης είχε ψηφιστεί για πρώτη φορά το 2008 με αρχικό σκοπό την διευκόλυνση των ομόφυλων ζευγαριών, να έχουν νομική αναγνώριση και προστασία. Όλες οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης συμφώνησαν σε αυτό, με εξαίρεση την Ελλάδα και την Λιθουανία. Ωστόσο στο συγκεκριμένο ψήφισμα μπορούσε κανείς να παρατηρήσει ότι η δυνατότητα σύναψης συμφώνου συμβίωσης δινόταν μόνο στα ετερόφυλα ζευγάρια. (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020)

Η ΕΕΔΑ (Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου) που αποτελεί ένα ανεξάρτητο συμβουλευτικό όργανο της πολιτείας σε ζητήματα που αφορούν την προστασία και προώθηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου έχει ως στόχο την εξάλειψη των διακρίσεων και την διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως ορίζεται από διεθνείς κανόνες, με σκοπό την εξάλειψη κοινωνικών προκαταλήψεων και στερεοτύπων που γίνονται εις βάρος ΛΟΑΤ ατόμων. Η ΕΕΔΑ είχε κάνει γνωστή είδη από το 2004 την ανάγκη για νομική αναγνώριση της ομόφυλης συμβίωσης. Έτσι με αφορμή το αντιρατσιστικό νομοσχέδιο Ν 4312/2014, η ΕΕΔΑ απευθύνθηκε στην αρμόδια υπουργική επιτροπή, με σκοπό να γίνουν νομοθετικές ρυθμίσεις, που κατοχυρώνουν νομικά την ομόφυλη συμβίωση μέσω του συμφώνου συμβίωσης.

Τελικά, το 2015 ύστερα από έντονες ενέργειες όπως αναφέρουν οι Παπαθανασίου και Χρηστίδη (2020) στο Συμπερίληψη και Ανθεκτικότητα, το σύμφωνο συμβίωσης με τον νόμο 4356/2015 συμπεριέλαβε και τα ομόφυλα ζευγάρια. Επιπλέον, *«Με κοινή υπουργική απόφαση, από τον Μάιο του 2016, τα άτομα που συνάπτουν σύμφωνο συμβίωσης εξομοιώνονται πλήρως με τους έγγαμους ως προς κάθε κοινωνικοασφαλιστικό δικαίωμα, παροχή, υποχρέωση ή περιορισμό, σύμφωνα με την εν γένει κοινωνικοασφαλιστική και προνοιακή νομοθεσία»* (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020, σελ.430).

Επιπλέον, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι το σύμφωνο συμβίωσης δεν δίνει λύση σε ζητήματα όπως η τεκνοθεσία από ομόφυλα ζευγάρια, γεγονός που αφήνει εκτεθειμένα σε διακρίσεις τόσο τα παιδιά των ΛΟΑΤ οικογενειών όσο και τις ίδιες τις οικογένειες (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020).

Νομοθεσία κατά των διακρίσεων

Το 2016 το ελληνικό κοινοβούλιο ψήφισε νόμο με ο οποίος έχει στόχο την προστασία των ατόμων από τις διακρίσεις στον εργασιακό χώρο και προάγει την ίση μεταχείριση τους. Παρά το γεγονός ότι ο νόμος επικεντρώνεται περισσότερο στον εργασιακό τομέα και στον τομέα της απασχόλησης, ταυτόχρονα περιλαμβάνει και τομείς όπως *«της συναλλακτικής διάθεσης αγαθών και υπηρεσιών, της κοινωνικής προστασίας, των κοινωνικών παροχών και της εκπαίδευσης»* (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020, σελ. 431).

Ο τομέας εργασίας και απασχόλησης αφορά τόσο τον ιδιωτικό όσο και τον δημόσιο τομέα και συμπεριλαμβάνονται οι όροι και οι δίκαιες συνθήκες εργασίας, η εκπαίδευση του ενδιαφερόμενου σχετικά με το αντικείμενο εργασίας και κυρίως το δικαίωμα να μπορεί ο καθένας να ασχοληθεί επαγγελματικά. Η ομαλή εκτέλεση αυτής της οδηγίας πραγματοποιείται μέσω του Συνηγόρου του Πολίτη (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020).

Εν κατακλείδι, όσον αφορά τα ΛΟΑΤ άτομα η νομοθεσία καλύπτει τον τομέα ίσης μεταχείρισης και παροχής αγαθών και υπηρεσιών με κατηγορηματική αναφορά στον «σεξουαλικό προσανατολισμό», την «ταυτότητα φύλου» και τα «χαρακτηριστικά φύλου», ενώ δεν περιλαμβάνει άλλους τομείς όπως η «κοινωνική προστασία», οι «κοινωνικές παροχές» και η «εκπαίδευση», όπως συμβαίνει για κοινωνικές ομάδες, για

παράδειγμα με κριτήριο την φυλή, το χρώμα κτλ. Παρόλα αυτά η κοινότητα ΛΟΑΤΚΙ έχει εισηγηθεί για την προέκταση της νομοθεσίας και σε αυτούς τους τομείς (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020).

Ομόφυλη γονεϊκότητα

Στις 10 Οκτωβρίου 2018 η «Επιτροπή Ισότητας και Απαγόρευσης των διακρίσεων για την ιδιωτική και οικογενειακή ζωή» με θέμα την ισότητα ανεξαρτήτως σεξουαλικού προσανατολισμού, ανέδειξε ότι τα ομόφυλα ζευγάρια υφίστανται σε όλη την Ευρώπη ανεξάρτητα αν υπάρχει νομοθεσία στην εκάστοτε χώρα που να τα αναγνωρίζει (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020).

Εν συνεχεία, η οργάνωση Transgender Europe, συνοπτικά TGEU, επιζητά την προστασία και την τήρηση των γονικών δικαιωμάτων των trans ατόμων και βεβαιώνεται ότι η ταυτότητα φύλου ή η έκφραση φύλου τους, δεν θα αποτελέσει γνώμονα για την μη τήρηση αυτών των δικαιωμάτων. Επιπλέον, ένας ακόμα στόχος της οργάνωσης είναι η προστασία τόσο των παιδιών που ανήκουν σε trans οικογένειες, όσο και των ίδιων των γονέων (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020).

Τέλος, η «The European region of the International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association» είναι μία οργάνωση που ασχολείται με θέματα γονεϊκότητας και στοχεύει στην ισότητα δικαίου για κάθε μορφή «σύμπραξης» μεταξύ ΛΟΑΤ ατόμων όπως είναι η συμβίωση και ο γάμος αλλά και πρακτικές που αφορούν την γονεϊκότητα των ΛΟΑΤ ατόμων όπως η υιοθεσία ή η αναπαραγωγή. Επίσης, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η ILGA-Europe, φροντίζει ώστε τα γονικά δικαιώματα των ΛΟΑΤ να αναγνωρίζονται όχι μόνο στην χώρα καταγωγής τους αλλά και σε εθνικό επίπεδο, όταν για παράδειγμα ταξιδεύουν σε κάποια άλλη χώρα (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020).

Ωστόσο, στην Ελλάδα του σήμερα σύμφωνα με την ΕΕΔΑ , μετά την ρύθμιση του 2015 στο σύμφωνο συμβίωσης παρατηρεί κανείς ότι δεν υπάρχει καμία πρόβλεψη για το θέμα της τεκνοθεσίας από ομόφυλα ζευγάρια. Η ΕΕΔΑ έπειτα από μια σειρά ενεργειών που επιτέλεσε, κάνει γνωστό ότι η σχετική ρύθμιση στο σύμφωνο συμβίωσης (Ν 4356/2015) για τεκνοθεσία, θα πρέπει να είναι ανεξάρτητη φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού, αφού στην πράξη φαίνεται ότι πολλά παιδιά

μεγαλώνουν όλο και περισσότερο σε ομόφυλες οικογένειες ή οικογένειες με ομοφυλόφιλα μέλη.

Οι οικογένειες αυτές είναι, συνήθως ζευγάρια γυναικών, όπου μόνο η βιολογική μητέρα έχει νομική αναγνώριση στο τέκνο, ενώ το δεύτερο μέλος/ γονέας παραμένει νομικά περιθωριοποιημένος, χωρίς καμία νόμιμη αναγνώριση στο τέκνο. Έτσι, η ΕΕΔΑ προτείνει την εξάλειψη κάθε διάκρισης σε βάρος ατόμων με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό ή ταυτότητα φύλου, που επιθυμούν να γίνουν γονείς, αποκτώντας τέκνο μέσω υιοθεσίας, αναδοχής ή υποβοηθούμενη αναπαραγωγής (Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, 2021, σελ. 9-12).

Ταυτότητα φύλου

Τον Οκτώβριο του 2017 ψηφίστηκε ο νόμος 4491/2017, ο οποίος ορίζει: «Ως ταυτότητα φύλου νοείται ο εσωτερικός και προσωπικός τρόπος με τον οποίο το ίδιο το πρόσωπο βιώνει το φύλο του, ανεξάρτητα από το φύλο που καταχωρίστηκε κατά τη γέννηση του με βάση τα βιολογικά του χαρακτηριστικά. Η ταυτότητα φύλου περιλαμβάνει την προσωπική αίσθηση του σώματος, καθώς και την κοινωνική και εξωτερική έκφραση του φύλου, τα οποία αντιστοιχούν στη βούληση του προσώπου. Η προσωπική αίσθηση του σώματος μπορεί να συνδέεται και με αλλαγές που οφείλονται σε ιατρική αγωγή ή άλλες ιατρικές επεμβάσεις που επιλέχθηκαν ελεύθερα» (Γαλανού, 2020, σελ. 16).

Πιο συνοπτικά, ένα άτομο έχει την δυνατότητα να αναπροσαρμόσει το όνομα και το φύλο του, όσον αφορά την νομική διάσταση της αναγνώρισης της ταυτότητας φύλου, χωρίς να υποβληθεί σε κανενός είδους ιατρική επέμβαση ή φαρμακευτική αγωγή. Οι προϋποθέσεις, που οφείλει να πληροί ένα άτομο, πριν προβεί στην διόρθωση ονόματος και ταυτότητας φύλου, είναι η συμπλήρωση του 18^{ου} έτους της ηλικίας του, δηλαδή να είναι ενήλικο.

Στην περίπτωση που ένα άτομο δεν έχει ενηλικιωθεί αλλά έχει συμπληρώσει το 17^ο έτος της ηλικίας του, τότε μπορεί να ολοκληρώσει την διαδικασία καταθέτοντας αίτημα, με την συγκατάθεση των γονέων ή κηδεμόνων του. Για άτομα που είναι ηλικίας 15 ή 16 ετών εκτός από την γονεϊκή συγκατάθεση χρειάζεται και η εκτίμηση μίας επταμελούς επιτροπής αποτελούμενης από παιδοψυχίατρο, ψυχίατρο,

ενδοκρινολόγο, παιδοχειρουργό, ψυχολόγο, κοινωνικό λειτουργό και παιδίατρο. Άτομα κάτω των 15 ετών δεν έχουν δικαίωμα πραγματοποίησης της διαδικασίας. (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020)

Είναι σημαντικό να αναφερθεί, ότι το νομοσχέδιο παρουσιάζει κάποιες ελλείψεις με βασικότερη την επιλογή για τρανς non-binary άτομα. Προκειμένου να διορθωθεί αυτή η ανυπαρξία, το Ειρηνοδικείο παραχώρησε την άδεια σε τρανς non-binary άτομα να διορθώσουν το όνομα τους με προϋπόθεση να συμπεριλάβουν ένα «αντρικό» και ένα «γυναικείο» όνομα.

Έπειτα, δημιουργείται ζήτημα όσον αφορά τα ομόφυλα ζευγάρια, που είχαν αποκτήσει τέκνα πριν την μεταβολή των στοιχείων τους, καθώς ο νόμος δεν έχει προβλέψει για αλλαγή στοιχείων στις ληξιαρχικές πράξεις των τέκνων. Τέλος, υπάρχουν αρκετές ανακρίβειες, όσον αφορά την πρόσβαση ατόμων στην διαδικασία, που έχουν γεννηθεί εκτός Ελλάδας, αν και μέσω του Ειρηνοδικείου υπάρχει σχετική νομολογία που διευκολύνει και αυτές τις περιπτώσεις. (Παπαθανασίου και Χρηστίδη, 2020)

Σύμφωνα με όσα εξετάσαμε παραπάνω θα δει κάνεις ότι δεν αναφέρεται ξεκάθαρα ή και καθόλου τι προβλέπει ο νόμος για τους πρόσφυγες και μετανάστες οι οποίοι έχουν εισέλθει στην χώρα μας και έχουν διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό ή ταυτότητα φύλου από αυτόν που η κοινωνία θεωρεί ως φυσιολογικό.

2.2 ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ, ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΦΥΛΟΥ ΚΑΙ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΜΑΤΟΣ

Στον πρόσφατα αναθεωρημένο Κώδικα Δεοντολογίας του Δικηγορικού Λειτουργήματος (2021), ο δικηγόρος είναι δημόσιος λειτουργός και το λειτούργημά του αποτελεί θεμέλιο του κράτους δικαίου. Περιεχόμενο του λειτούργηματος του αποτελεί η εκπροσώπηση και υπεράσπιση του εντολέα του σε κάθε δικαστήριο, αρχή

ή υπηρεσία ή εξωδικαστικό θεσμό, η παροχή νομικών συμβουλών και γνωμοδοτήσεων, όπως επίσης και η συμμετοχή του σε θεσμοθετημένα όργανα ελληνικά ή διεθνή (Κώδικας Δεοντολογίας Δικηγορικού Επαγγέλματος 2022).

Ακόμη, ο δικηγόρος είναι συλλειτουργός της δικαιοσύνης. Η θέση του, οφείλει να είναι θεμελιώδης, ισότιμη, ανεξάρτητη και αναγκαία για την απονομή αυτής. Επομένως θα ήταν αντιδεοντολογικό να αντιμετωπίζει έναν εντολέα που ανήκει στη ΛΟΑΤ κοινότητα, με προκατάληψη λόγω ενδεχόμενων προσωπικών αρνητικών του αντιλήψεων προς τα ΛΟΑΤ άτομα. Το παραπάνω επιβεβαιώνεται στο άρθρο πέντε του Κώδικα Δεοντολογίας Δικηγορικού Λειτουργήματος (2022) σελ.5, όπου αναφέρονται οι θεμελιώδεις αρχές και αξίες στην άσκηση της δικηγορίας.

Αναλυτικότερα, ο δικηγόρος κατά την άσκηση των καθηκόντων του οφείλει να υπερασπίζεται το Σύνταγμα, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και τα Πρόσθετα Πρωτόκολλα αυτής, το Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και το σύνολο των διεθνών και Ευρωπαϊκών συμβάσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Οφείλει επίσης να ακολουθεί τις παραδόσεις του υπερασπιστικού λειτουργήματος και τους κανόνες δεοντολογίας, όπως έχουν διαμορφωθεί ιστορικά κατά την άσκηση της δικηγορίας και διατυπώνονται στον Κώδικα. Έπειτα, να τηρεί εχεμύθεια, απαραβίαστη υπέρ του εντολέα του, για όσα αυτός του εμπιστεύθηκε ή περιήλθαν σε γνώση του κατά την άσκηση του δικηγορικού λειτουργήματος.

Με άλλα λόγια ο δικηγόρος οφείλει να ασκεί το λειτούργημά του προς το συμφέρον του εντολέα του. Επίσης στο άρθρο 36 του Κώδικα Δεοντολογίας (Περιγραφή του έργου του δικηγόρου) σελ.17 αναφέρεται: *«Αποκλειστικό έργο του δικηγόρου είναι η αντιπροσώπευση και η υπεράσπιση του εντολέα του σε κάθε δικαστήριο ή αρχή της Ελληνικής Δημοκρατίας ή οποιασδήποτε άλλης χώρας, στα δικαστήρια, τις υπηρεσίες και τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στα διεθνή δικαστήρια, στα πειθαρχικά και υπηρεσιακά συμβούλια, η κατάθεση σημάτων και διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, η παροχή νομικών συμβουλών προς οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, καθώς και η σύνταξη γνωμοδοτήσεων προς οποιοδήποτε νομικό ή φυσικό πρόσωπο και αρχή.*

Στον Κώδικα Δεοντολογίας Δικηγορικού Λειτουργήματος (2022) επισημαίνεται επίσης ότι σαν δημόσιοι λειτουργοί, «συμπράττοντες Λειτουργοί της

Δικαιοσύνης», οι Δικηγόροι έχουν χρέος να αγωνίζονται για την καλή λειτουργία της, την εξύψωση του κύρους και του γοήτρου της και να παρέχουν ουσιαστική βοήθεια στους Λειτουργούς της, για ν' αντεπεξέρχονται στο δύσκολο και βαρύ έργο τους.

Ιδιαίτερα υψηλή είναι η ευθύνη του Δικηγόρου κατά την άσκηση του Λειτουργήματός του σε περίοδο λειτουργίας Εκτάκτων Δικαστηρίων, που η υπεράσπιση των αγαθών της ελευθερίας και των δικαιωμάτων του πολίτη επιβάλλουν έντονη την παρουσία του στις Δίκες. Ο Δικηγόρος κάτω από συνθήκες λειτουργίας «Εκτάκτων Δικαστηρίων» οφείλει να υπερασπίζεται με σθένος και μαχητικότητα τον εντολέα του. Το Δικηγορικό λειτούργημα που είναι ο θώρακάς του και την υψηλή ιδέα της Δικαιοσύνης που αποτελεί το ιδανικό της ανθρωπότητας. (Κώδικας Δεοντολογίας Δικηγορικού Λειτουργήματος 2022)

Μια δικανική μάχη με αντίπαλο Επίτροπο και Δικαστήριο σκοπιμότητας είναι προέκταση της μάχης που δίνει ο κατηγορούμενος για τα ιδανικά της Ελευθερίας και της Δημοκρατίας. Ο Δικηγόρος οφείλει να υπερασπιστεί τον κατηγορούμενο και να τον προστατέψει μπροστά στην αυθαιρεσία και τη βία.

Συνοψίζοντας θα λέγαμε πως στον Κώδικα Δεοντολογίας του Δικηγορικού Λειτουργήματος δεν υπάρχει καμία ρητή αναφορά σχετικά με το σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου.

2.3 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΥ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ/ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΦΥΛΟΥ.

Μελετώντας το πρόγραμμα σπουδών Νομικής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (Σισιλιάνος, 2022), του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης (Μαυροκόστας, 2021) και του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Τασίκας, 2022), προκύπτει πως ενότητα περί διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού υφίσταται σε μάθημα του προγράμματος σπουδών του Α.Π.Θ.

Το παραπάνω σημαίνει ότι η πλειοψηφία των φοιτητών Νομικής κατά την διάρκεια φοίτησής τους ούτε διδάσκονται αλλά ούτε και ευαισθητοποιούνται για θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας Φύλου (εκτός των φοιτητών του Α.Π.Θ). Έτσι, είναι πολύ πιθανό ως επαγγελματίες να αντιμετωπίσουν ΛΟΑΤ άτομα στερεοτυπικά λόγω του γεγονότος ότι δεν έχουν διδαχθεί σχετικά με το σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1. Σκοπός Μελέτης

Σκοπός της μελέτης είναι να διερευνηθούν οι στάσεις φοιτητών/ φοιτητριών Νομικής προς τα ΛΟΑΤ άτομα. Αναλυτικότερα, διεξήχθη ποσοτική έρευνα σε φοιτητές/τριες των Τμημάτων Νομικής (των Πανεπιστημίων Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών , Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης), μέσω ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου.

3.2.Ερευνητικά Ερωτήματα

- Ποιες είναι οι στάσεις των φοιτητών/φοιτητριών Νομικής προς τα ΛΟΑΤ άτομα?
- Σχετίζεται ο σεξουαλικός προσανατολισμός των ερωτώμενων με τη στάση τους?
- Σχετίζεται ο τόπος στον οποίο οι ερωτώμενοι/ερωτώμενες έχουν περάσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής τους με την στάση του απέναντι στα ΛΟΑΤ άτομα;
- Σχετίζεται η ύπαρξη φιλικών σχέσεων που πιθανόν έχουν οι ερωτώμενοι/ες με ΛΟΑΤ άτομα με τη στάση τους απέναντι σε αυτά τα άτομα?
- Σχετίζεται ο βαθμός θρησκευτικότητας των φοιτητών/φοιτητριών Νομικής με την στάση τους?
- Σχετίζεται το πρόγραμμα σπουδών του τμήματος Νομικής που φοιτούν οι ερωτώμενοι/ ερωτώμενες με τις στάσεις τους απέναντι στα ΛΟΑΤ άτομα;

3.3.Δείγμα

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 206 φοιτητές Νομικής Ελληνικών Πανεπιστημίων (Τμήμα του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Τμήμα του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και το Τμήμα του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης) ανεξαρτήτου ηλικίας, φύλου και σεξουαλικού

προσανατολισμού. Η δειγματοληψία έγινε μέσω ηλεκτρονικών ερωτηματολογίων τα οποία μοιράστηκαν διαδικτυακά σε συγκεκριμένο ισότοπο (μέσω της διαδικτυακής πλατφόρμας Facebook) στις κλειστές ομάδες των τμημάτων των σχολών Νομικής. Τα άτομα συμμετείχαν εθελοντικά και η συλλογή του υλικού έγινε την περίοδο Μάρτιος 2022 έως Γενάρη 2023.

3.4.Ερευνητικό εργαλείο

Το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήσαμε είναι το ερωτηματολόγιο,¹ το οποίο περιλαμβάνει ερωτήσεις σχετικά με: α) δημογραφικά στοιχεία, β) έτος σπουδών των ερωτώμενων, γ) το πρόγραμμα σπουδών του Τμήματος των ερωτώμενων, δ) τον σεξουαλικό προσανατολισμό των ερωτώμενων, ε) τον βαθμό θρησκευτικότητας των ερωτώμενων, στ) το αν έχουν ή όχι φίλους/ες που ανήκουν στην ΛΟΑΤ κοινότητα.

Η στάση απέναντι σε λεσβίες και ομοφυλόφιλους θα διερευνηθεί με την κλίμακα ATLG-S (Herek, 1994), ενώ η στάση απέναντι σε αμφισεξουαλικά άτομα θα διερευνηθεί με την Abridged Bisexualities: Indiana Attitudes Scale -BIAS (Dodge, Herbenick, Friedman, Schick, Fu, Bostwick, Bartelt, Muñoz-Laboy, Pletta, Reece & Sandfort, 2016). Θα περιλαμβάνονται επίσης ερωτήσεις σχετικά με τη διερεύνηση απόψεων για τα τρανς άτομα, οι οποίες θα βασίζονται σε υπάρχουσες κλίμακες αλλά και σε διαδεδομένες στερεοτυπικές αντιλήψεις για την συγκεκριμένη ομάδα.

3.5.Μεθοδολογία ανάλυσης στοιχείων

Για την επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας θα χρησιμοποιηθεί το στατιστικό πακέτο PSPP και οι κατάλληλες στατιστικές δοκιμασίες.

¹ Το ερωτηματολόγιο Στάσεις φοιτητών/φοιτητριών Νομικής προς ΛΟΑΤ άτομα είναι διαθέσιμο στο Παράρτημα στο τέλος της εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

4.1.Χαρακτηριστικά δείγματος

Στην μελέτη συμμετείχαν 206 φοιτητές\ φοιτήτριες του τμήματος Νομικής των οποίων τα χαρακτηριστικά αποδίδονται στους πίνακες που ακολουθούν. Συγκεκριμένα από τον πίνακα 1 παρατηρούμε ότι πρόκειται για 61 (29.6%) άνδρες , 142 (68.9%) γυναίκες και 3 (1.5%) non-binary, ενώ από τον πίνακα 2 παρατηρούμε ότι η μέση ηλικία των ερωτώμενων είναι 21.94 έτη , με μέγιστη ηλικία τα 48 έτη και ελάχιστη ηλικία τα 18.

Σχετικά με το που έχουν ζήσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής τους καταγράφηκε ότι 89 συμμετέχοντες επέλεξαν “Αθήνα” , 44 συμμετέχοντες επέλεξαν “πόλη άνω των 500.000 κατοίκων “, 34 συμμετέχοντες επέλεξαν “ πόλη έως 50.000 κατοίκους “, 27 επέλεξαν “ κωμόπολη έως 10.000 κατοίκους “ και 12 επέλεξαν “ χωριό“. Τα παραπάνω αποτυπώνονται στον πίνακα 1 και 2.

Πίνακας 1. Φύλο και τόπος διαμονής συμμετεχόντων.

		N	%
Φύλο	Ανδρας	61	29.6%
	Γυναίκα	142	68.9%
	Non-binary	3	1.5%
Που έχετε ζήσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής σας?	Αθήνα/Θεσσαλονίκη	89	43.2%
	Πόλη άνω των 50.000 κατοίκων	44	21.4%
	Πόλη έως 50.000 κατοίκους	34	16.5%
	Κωμόπολη έως 10.000 κατοίκους	27	13.1%
	Χωριό	12	5.8%

Πίνακας 2. Ηλικίες συμμετεχόντων.

	N	Ελάχιστη	Μέγιστη	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση
Ηλικία	204	18	48	21.94	3.983

Όσον αφορά το τμήμα φοίτησης των ερωτώμενων , από τον πίνακα 3 έχουμε ότι 126 φοιτούν στο τμήμα Νομικής , 27 φοιτούν στο τμήμα Νομικής ΕΚΠΑ , 31 φοιτούν στο τμήμα Νομικής ΔΠΘ και 17 φοιτούν στο τμήμα Νομικής ΑΠΘ. Σχετικά με το έτος σπουδών τους καταγράφηκε ότι 28 είναι από το 1^ο έτος, 26 συμμετέχοντες είναι από το 2^ο έτος , 34 είναι από το 3^ο έτος και 117 είναι από 4^ο έτος και άνω. Τα παραπάνω αποτυπώνονται στον πίνακα 3.

Πίνακας 3. Τμήμα φοίτησης και έτος σπουδών συμμετεχόντων.

		N	%
Τμήμα φοίτησης	Νομική	126	62%
	Νομική ΕΚΠΑ	27	13%
	Νομική ΔΠΘ	31	15%
	Νομική ΑΠΘ	17	8%
Έτος σπουδών	1 ^ο	28	14%
	2 ^ο	26	13%
	3 ^ο	34	17%
	4 ^ο και άνω	117	57%

Επιπλέον από τα στοιχεία του πίνακα 4 καταγράφηκε ότι πρόκειται για 159 (που αντιστοιχεί σε ποσοστό 77.2%) στρέιτ φοιτητές\φοιτήτριες που συμμετείχαν στην μελέτη , 11 (που αντιστοιχεί σε ποσοστό 5.3%) γκέι\ λεσβίες , 29 (που αντιστοιχεί σε

ποσοστό 14.1%) bisexual , 6 (που αντιστοιχεί σε ποσοστό 2.9%) pansexual και μόνο 1 (που αντιστοιχεί σε ποσοστό 0.5%) queer. Παράλληλα παρατηρούμε ότι 115 συμμετέχοντες έχουν φίλο\η που είναι Γκέι\ λεσβία , 51 συμμετέχοντες έχουν φίλο\η που είναι bisexual και μόνο 5 συμμετέχοντες έχουν φίλο\η που είναι trans. Τα παραπάνω αποτυπώνονται στον πίνακα 4.

Πίνακας 4. Περιγραφή σεξουαλικού προσανατολισμού και διαπροσωπικών σχέσεων συμμετεχόντων με ΛΟΑΤ άτομα.

		N	%
Ποιός από τους παρακάτω όρους περιγράφει καλύτερα τον σεξουαλικό σας προσανατολισμό?	Στρέιτ (ετεροφυλόφιλος)	159	77.2%
	Γκέι/ Λεσβία	11	5.3%
	Bisexual	29	14.1%
	Pansexual	6	2.9%
	Queer	1	0.5%
Έχω φίλο\η που είναι	Γκέι/ Λεσβία	115	67.3%
	Bisexual	51	29.8%
	Trans	5	2.9%

Σχετικά με την αναφορά ΛΟΑΤ θεμάτων στο πρόγραμμα σπουδών, παρατηρούμε ότι 32 συμμετέχοντες απάντησαν ότι υπάρχουν συγκεκριμένες θεματικές ενότητες στα πλαίσια μαθήματος\ μαθημάτων για θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού, 64 συμμετέχοντες ότι η οπτική θεμάτων που αφορούν τα ΛΟΑΤ (λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, αμφισεξουαλικού, τρανς) άτομα διαχέεται σε διάφορες θεματικές ενότητες/μαθήματα, ενώ ένα μεγάλο μέρος φοιτητών και συγκεκριμένα 109 φοιτητές, επέλεξαν ότι δεν γίνεται καθόλου αναφορά σε τέτοια θέματα. Τα παραπάνω αποτυπώνονται στον πίνακα 5.

Πίνακας 5. Αναφορά ΛΟΑΤ θεμάτων στο πρόγραμμα σπουδών συμμετεχόντων.

		N	%
Αναφορά ΛΟΑΤ θεμάτων στο πρόγραμμα σπουδών	Υπάρχουν συγκεκριμένες θεματικές ενότητες στα πλαίσια μαθήματος/μαθημάτων για θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού	32	15.6%
	Η οπτική θεμάτων που αφορούν τα ΛΟΑΤ (λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, αμφισεξουαλικοί, τράνς) άτομα διαχέεται σε διάφορα θέματα	64	31.2%
	Δεν γίνεται καθόλου αναφορά σε τέτοια θέματα	109	53.2%

Στον παρακάτω πίνακα καταγράφονται οι διαστάσεις κάθε κλίμακας που χρησιμοποιήθηκε. Ειδικότερα, καθεμία αποτελείται από 5 αντίστοιχες ερωτήσεις. Σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα, ο μέσος όρος των διαστάσεων φαίνεται να είναι κοντά στο 9,5 με ελάχιστη τιμή 5 και μέγιστη τιμή κοντά στο 25 για τις κλίμακες σχετικά με την στάση απέναντι στις ομοφυλόφιλες γυναίκες και ομοφυλόφιλους άνδρες. Γενικότερα στην κλίμακα τιμές κοντά στο 5 δηλώνουν θετική στάση , ενώ τιμές κοντά στο 25 δηλώνουν αρνητική στάση αντίστοιχα.

Επιπλέον, ο μέσος όρος των διαστάσεων φαίνεται να είναι κοντά στο 9,5 με ελάχιστη τιμή 7 και μέγιστη τιμή κοντά στο 35 για την κλίμακα που σχετίζεται με την στάση τους απέναντι στους bisexual άνδρες και τις bisexual γυναίκες. Γενικότερα στην κλίμακα σχετικά με την στάση απέναντι στους bisexual , τιμές κοντά στο 7 δηλώνουν θετική στάση , ενώ τιμές κοντά στο 35 δηλώνουν αρνητική στάση.

Ωστόσο σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα 6, η στάση απέναντι σε ομοφυλόφιλες γυναίκες είναι θετικότερη συγκριτικά με την στάση απέναντι στα υπόλοιπα ΛΟΑΤ άτομα. Τα παραπάνω αποτυπώνονται στον πίνακα 6.

Πίνακας 6. Στάση απέναντι σε ομοφυλόφιλα και bisexual άτομα

	N	Ελάχιστη	Μέγιστη	Μέση τιμή	Τυπική απόκλιση
Στάση απέναντι στις ομοφυλόφιλες γυναίκες	158	5.00	25.00	7.93	3.42
Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες	163	5.00	21.00	10.50	3.08
Στάση απέναντι στις bisexual γυναίκες	204	7.00	30.00	9.11	5.50
Στάση απέναντι στους bisexual άνδρες	203	7.00	33.00	9.26	6.14

Σχετικά με τους trans άνδρες και σύμφωνα με τον πίνακα 7 καταγράφεται μία γενικευμένη τάση διαφωνίας σε όλες τις περιπτώσεις με ποσοστά μικρότερα του 10% ανά κατηγορία να εκφράζουν αντίθετες απόψεις, ενώ σχεδόν κατά 80% συμφωνούν ότι έχουν δικαίωμα να αυτοπροσδιορίζονται σχετικά με το φύλο τους. Τα παραπάνω αποτυπώνονται στον πίνακα 7.

Πίνακας 7. Στάσεις για τους trans άνδρες

		Διαφωνώ απόλυτα- Διαφωνώ	Δεν έχω άποψη	Συμφωνώ Συμφωνώ απόλυτα
Οι trans άντρες δεν θα γίνουν ποτέ πραγματικοί άντρες	N	151	22	33
	%	73,3%	10,68%	16,02%
Οι trans άντρες πάσχουν από ψυχική διαταραχή	N	168	18	20
	%	81,56%	8,74%	9,71%
Οι trans άντρες επιλέγουν να μην αποδέχονται το πραγματικό τους φύλο	N	158	20	27
	%	77,07%	9,76%	13,17%
Οι trans άντρες αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην αγορά εργασίας επειδή δεν αποδέχονται το πραγματικό τους φύλο	N	113	27	65
	%	55,12%	13,17%	31,7%
Οι trans άντρες έχουν δικαίωμα να αυτοπροσδιορίζονται ως προς το φύλο τους	N	13	8	185
	%	6,31%	3,88%	89,81%

Σχετικά με τις trans γυναίκες και σύμφωνα με τον πίνακα 8 καταγράφεται και πάλι μία γενικευμένη τάση διαφωνίας σε όλες τις περιπτώσεις με ποσοστά μικρότερα του 10% ανά κατηγορία να εκφράζουν αντίθετες απόψεις, ενώ σχεδόν κατά 80% συμφωνούν ότι έχουν δικαίωμα να αυτοπροσδιορίζονται σχετικά με το φύλο τους. Τα παραπάνω αποτυπώνονται στον πίνακα 8.

Πίνακας 8. Στάσεις για τις trans γυναίκες.

		Διαφωνώ απόλυτα-Διαφωνώ	Δεν έχω άποψη	Συμφωνώ-Συμφωνώ απόλυτα
Οι trans γυναίκες δεν θα γίνουν ποτέ πραγματικές γυναίκες	N	152	21	33
	%	73,6%	10,19%	16,02%
Οι trans γυναίκες πάσχουν από ψυχική διαταραχή	N	168	21	17
	%	81,56%	10,19%	8,25%
Οι trans γυναίκες επιλέγουν να μην αποδέχονται το πραγματικό τους φύλο	N	158	18	28
	%	77,45%	8,82%	13,72%
Οι trans γυναίκες επιλέγουν ως μέσο βιοπορισμού την σεξεργασία	N	148	43	14
	%	72,2%	20,98%	6,83%
Οι trans γυναίκες έχουν δικαίωμα να αυτοπροσδιορίζονται ως προς το φύλο τους	N	13	10	183
	%	6,31%	4,85%	88,83%

Ακολουθεί ο έλεγχος διαφοροποίησης της στάσης απέναντι στα ΛΟΑΤ άτομα ανάλογα με την ερώτηση “ που έχετε ζήσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής σας “. Από την ανάλυση προκύπτει ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά. Συγκεκριμένα από τον έλεγχο ANOVA σημειώνεται ότι η διαφορά τους δεν είναι στατιστικά σημαντική με $F_{4,153}=0.505, p=0.732$, $F_{4,158}=0.557$, $p=0.694$, $F_{4,199}=1.574$, $p=0.183$, $F_{4,198}=1.422$, $p=0.228$, $F_{4,199}=1.054$, $p=0.381$ & $F_{4,198}=1.773$, $p=0.136$ για κάθε περίπτωση αντίστοιχα (στάση ομοφυλόφιλων γυναικών , ανδρών , bisexual γυναικών αντίστοιχα). Επομένως καμία στάση απέναντι στα ΛΟΑΤ άτομα δεν διαφοροποιείται από τον τόπο που έχουν ζήσει οι ερωτώμενοι τα περισσότερα χρόνια της ζωής τους. Τα παραπάνω αποτυπώνονται στον πίνακα 9.

Πίνακας 9. Έλεγχος διαφορών για τη στάση των ερωτώμενων απέναντι σε ομοφυλόφιλα, τρανς και bisexual άτομα ανάλογα με την ερώτηση “ που έχετε ζήσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής σας”.

	N	Mean	Std. Deviation	95% Confidence Interval for Mean		P	
				Lower Bound	Upper Bound		
Στάση απέναντι στις ομοφυλόφιλες γυναίκες	Αθήνα/Θεσσαλονίκη	72	81.111	420.448	71.231	90.991	0.732
	Πόλη άνω των 50.000 κατοίκων	32	78.750	252.408	69.650	87.850	
	Πόλη έως 50.000 κατοίκους	26	76.923	313.393	64.265	89.581	
	Κωμόπολη έως 10.000 κατοίκους	19	72.105	196.013	62.658	81.553	
	Χωριό	9	90.000	259.808	70.029	109.971	
Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες	Αθήνα/Θεσσαλονίκη	77	106.753	344.292	98.939	114.568	0.694
	Πόλη άνω των 50.000 κατοίκων	33	103.333	270.031	93.758	112.908	
	Πόλη έως 50.000 κατοίκους	26	100.385	290.490	88.651	112.118	
	Κωμόπολη έως 10.000 κατοίκους	18	111.667	311.070	96.198	127.136	
	Χωριό	9	97.778	139.443	87.059	108.496	
Στάση απέναντι στις bisexual γυναίκες	Αθήνα/Θεσσαλονίκη	89	89.775	553.086	78.124	101.426	0.183
	Πόλη άνω των 50.000 κατοίκων	43	93.721	489.909	78.644	108.798	
	Πόλη έως 50.000 κατοίκους	34	88.824	578.276	68.647	109.001	
	Κωμόπολη έως 10.000 κατοίκους	26	108.462	670.935	81.362	135.561	
	Χωριό	12	61.667	174.946	50.551	72.782	
Στάση απέναντι στους bisexual άνδρες	Αθήνα/Θεσσαλονίκη	89	94.045	660.014	80.142	107.948	0.228
	Πόλη άνω των 50.000 κατοίκων	41	90.244	468.768	75.448	105.040	
	Πόλη έως 50.000 κατοίκους	34	86.765	606.890	65.589	107.940	
	Κωμόπολη έως 10.000 κατοίκους	27	111.852	744.744	82.391	141.313	
	Χωριό	12	64.167	183.196	52.527	75.806	
Στάση απέναντι στους τρανς άνδρες	Αθήνα/Θεσσαλονίκη	89	12,607	3,887	11,788	13,425	0.381
	Πόλη άνω των 50.000 κατοίκων	44	12,091	3,234	11,108	13,074	
	Πόλη έως 50.000 κατοίκους	34	12,118	3,548	10,880	13,356	
	Κωμόπολη έως 10.000 κατοίκους	26	13,692	4,550	11,855	15,530	
	Χωριό	11	11,636	2,248	10,126	13,147	
Στάση απέναντι στις τρανς γυναίκες	Αθήνα/Θεσσαλονίκη	88	11,886	3,330	11,181	12,592	0.136
	Πόλη άνω των 50.000 κατοίκων	44	11,409	2,635	10,608	12,210	
	Πόλη έως 50.000 κατοίκους	33	11,394	2,461	10,521	12,267	
	Κωμόπολη έως 10.000 κατοίκους	26	13,000	4,157	11,321	14,679	
	Χωριό	12	10,500	2,576	8,863	12,137	

Ακολουθεί η εξέταση της σχέσης της της ερώτησης “ πόσο σημαντική είναι η επιρροή της θρησκείας στην ζωή σας “ με την στάση των ερωτώμενων απέναντι στα ΛΟΑΤ άτομα. Από την ανάλυση συσχέτισης (Pearson index) βρέθηκε στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση (αρνητική επί της ουσίας καθώς υψηλότερες τιμές δείχνουν χειρότερη στάση) μεταξύ της σημαντικότητας της επιρροής της θρησκείας στη ζωή των ερωτώμενων με την στάση των ερωτώμενων απέναντι στους τρανς άνδρες ($r = .297, p < .01$), την στάση απέναντι στις τρανς γυναίκες ($r = .306, p < .01$), την στάση απέναντι στις ομοφυλόφιλες γυναίκες ($r = .398, p < .01$), την στάση απέναντι στους bisexual άνδρες ($r = .365, p < .01$) και την στάση απέναντι στις bisexual γυναίκες ($r = .367, p < .01$). Το παραπάνω φαίνεται στον πίνακα 10.

Πίνακας 10 Συσχέτιση της στάσης των ερωτώμενων απέναντι στα ομοφυλόφιλα, τρανς και bisexual άτομα με τον βαθμό στον οποίο είναι σημαντική η επιρροή της θρησκείας στην ζωή τους

	Πόσο σημαντική είναι η επιρροή της θρησκείας στη ζωή σας?	Στάση απέναντι στους τρανς άνδρες	Στάση απέναντι στις τρανς γυναίκες	Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες	Στάση απέναντι στις ομοφυλόφιλες γυναίκες	Στάση απέναντι στους bisexual άνδρες	Στάση απέναντι στις bisexual γυναίκες
Πόσο σημαντική είναι η επιρροή της θρησκείας στη ζωή σας?	1	0,297**	0,306**	0,116	0,398**	0,365**	0,367**
Στάση απέναντι στους τρανς άνδρες	0,297**	1	0,880**	0,272**	0,453**	0,732**	0,721**
Στάση απέναντι στις τρανς γυναίκες	0,306**	0,880**	1	0,233**	0,460**	0,765**	0,737**
Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες	0,116	0,272**	0,233**	1	0,422**	0,346**	0,280**
Στάση απέναντι στις ομοφυλόφιλες γυναίκες	0,398**	0,453**	0,460**	0,422**	1	0,573**	0,517**
Στάση απέναντι στους bisexual άνδρες	0,365**	0,732**	0,765**	0,346**	0,573**	1	0,937**
Στάση απέναντι στις bisexual γυναίκες	0,367**	0,721**	0,737**	0,280**	0,517**	0,937**	1

Στη συνέχεια, ακολουθεί η εξέταση των διαφορών της ερώτησης σχετικά με την αναφορά ΛΟΑΤ θεμάτων στο πρόγραμμα σπουδών και της στάσης των ερωτώμενων απέναντι στις ομοφυλόφιλες γυναίκες καθώς και ομοφυλόφιλους άνδρες, στις bisexual γυναίκες και bisexual άνδρες. Από την εξέταση των Ανονα δεν προκύπτουν διαφορές όσον αφορά την στάση τους απέναντι στις ομοφυλόφιλες γυναίκες και τους ομοφυλόφιλους άνδρες ($F_{2,154}=1.325, p=0.269$ και $F_{2,159}=1.002, p=0.369$ αντίστοιχα).

Αντίθετα στον έλεγχο των διαφορών της στάσης απέναντι στις bisexual γυναίκες προκύπτουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στην περίπτωση όπου δεν γίνεται καθόλου αναφορά σε τέτοια θέματα και στην περίπτωση όπου η οπτική που αφορούν τα ΛΟΑΤ άτομα διαχέεται σε διάφορα θέματα ($F_{2,200}=4.889, p=0.008$). Επομένως όταν δεν υπάρχει αναφορά σε θέματα που αφορούν την LGBTQ κοινότητα, επιδρά αρνητικότερα στην στάση απέναντι στις bisexual γυναίκες συγκριτικά με την περίπτωση όπου η οπτική που αφορά τα ΛΟΑΤ άτομα διαχέεται σε διάφορα θέματα.

Όσον αφορά την στάση απέναντι στους bisexual άνδρες σημειώνονται ανάλογες στατιστικά σημαντικές διαφορές όπως και στην περίπτωση των bisexual γυναικών καταλήγοντας στο ίδιο συμπέρασμα όπως και πριν ($F_{2,199}=3.236, p=0.041$). Για την περίπτωση της στάσης απέναντι στους trans άνδρες & γυναίκες βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές, ($F_{2,200}=3.997, p=0.020$ & $F_{2,199}=5.436, p=0.005$). Από τον έλεγχο Bonferroni βρέθηκε ότι τα άτομα στα οποία δεν έχει γίνει καμία αναφορά σε άτομα ΛΟΑΤ στο πρόγραμμα σπουδών έναντι των ατόμων στα οποία η οπτική θεμάτων που αφορούν τα ΛΟΑΤ (λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, αμφισεξουαλικοί, τράνς) άτομα διαχέεται σε διάφορα θέματα είχαν περισσότερο αρνητική στάση απέναντι σε τρανς άνδρες και γυναίκες. Τα παραπάνω αποτελέσματα καταγράφονται στον πίνακα 11.

Πίνακας 11 Έλεγχος διαφορών της ερώτησης σχετικά με την αναφορά ΛΟΑΤ θεμάτων στο πρόγραμμα σπουδών ανάλογα με την στάση των ερωτώμενων απέναντι σε ομοφυλόφyla, τρανς και bisexual άτομα.

		N	Mean	Std. Deviation	95% Confidence Interval for Mean		P
					Lower Bound	Upper Bound	
Στάση απέναντι στις ομοφυλόφιλες γυναίκες	Υπάρχουν συγκεκριμένες θεματικές ενότητες στα πλαίσια μαθήματος/μαθημάτων για θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού	21	81.429	436.218	61.572	101.285	0.269
	Η οπτική θεμάτων που αφορούν τα ΛΟΑΤ (λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, αμφισεξουαλικοί, τράνς) άτομα διαχέεται σε διάφορα θέματα	46	72.391	349.720	62.006	82.777	
	Δεν γίνεται καθόλου αναφορά σε τέτοια θέματα	90	82.333	314.821	75.740	88.927	
Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες	Υπάρχουν συγκεκριμένες θεματικές ενότητες στα πλαίσια μαθήματος/μαθημάτων για θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού	23	104.348	365.347	88.549	120.147	0.369
	Η οπτική θεμάτων που αφορούν τα ΛΟΑΤ (λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, αμφισεξουαλικοί, τράνς) άτομα διαχέεται σε διάφορα θέματα	45	99.556	260.206	91.738	107.373	
	Δεν γίνεται καθόλου αναφορά σε τέτοια θέματα	94	107.447	313.817	101.019	113.874	
Στάση απέναντι στις bisexual γυναίκες	Υπάρχουν συγκεκριμένες θεματικές ενότητες στα πλαίσια μαθήματος/μαθημάτων για θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού	32	79.375	366.269	66.170	92.580	0.008
	Η οπτική θεμάτων που αφορούν τα ΛΟΑΤ (λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, αμφισεξουαλικοί, τράνς) άτομα διαχέεται σε διάφορα θέματα	64	77.656	475.008	65.791	89.522	
	Δεν γίνεται καθόλου αναφορά σε τέτοια θέματα	107	101.776	607.627	90.130	113.422	
Στάση απέναντι στους bisexual άνδρες	Υπάρχουν συγκεκριμένες θεματικές ενότητες στα πλαίσια μαθήματος/μαθημάτων για θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού	32	86.875	580.010	65.963	107.787	0.041
	Η οπτική θεμάτων που αφορούν τα ΛΟΑΤ (λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, αμφισεξουαλικοί, τράνς) άτομα διαχέεται σε διάφορα θέματα	63	78.095	503.490	65.415	90.775	
	Δεν γίνεται καθόλου αναφορά σε τέτοια θέματα	107	101.963	662.534	89.264	114.661	
Στάση απέναντι στους τρανς άνδρες	Υπάρχουν συγκεκριμένες θεματικές ενότητες στα πλαίσια μαθήματος/μαθημάτων για θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού	32	11,7188	3,76944	10,3597	13,0778	0,020
	Η οπτική θεμάτων που αφορούν τα ΛΟΑΤ (λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, αμφισεξουαλικοί, τράνς) άτομα διαχέεται σε διάφορα θέματα	63	11,6825	2,93931	10,9423	12,4228	
	Δεν γίνεται καθόλου αναφορά σε τέτοια θέματα	108	13,1481	3,98083	12,3888	13,9075	
Στάση απέναντι στις τρανς γυναίκες	Υπάρχουν συγκεκριμένες θεματικές ενότητες στα πλαίσια μαθήματος/μαθημάτων για θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού	32	11,0938	3,15574	9,9560	12,2315	0,005
	Η οπτική θεμάτων που αφορούν τα ΛΟΑΤ (λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, αμφισεξουαλικοί, τράνς) άτομα διαχέεται σε διάφορα θέματα	63	10,9206	2,50999	10,2885	11,5528	
	Δεν γίνεται καθόλου αναφορά σε τέτοια θέματα	107	12,4112	3,36730	11,7658	13,0566	

Ακολουθεί η εξέταση διαφορών της ερώτησης “έχω φίλο\η που είναι ”, με την στάση απέναντι στα ΛΟΑΤ άτομα. Από την ανάλυση διακύμανσης δεν προκύπτουν στατιστικά σημαντικές διαφορές όσον αφορά την στάση απέναντι στις ομοφυλόφιλες γυναίκες και τους ομοφυλόφιλους άνδρες καθώς $F_{2,128}=0.167$ $p=0.846$, $F_{2,126}=1,699$, $p=0.187$. Ακόμα, δεν προκύπτουν στατιστικά σημαντικές διαφορές όσον αφορά την στάση απέναντι στις τρανς γυναίκες και τους τρανς άνδρες καθώς $F_{2,165}=1,113$ $p=0.331$, $F_{2,165}=1,568$, $p=0.211$. Αντίθετα στην περίπτωση ελέγχου διαφορών της στάσης απέναντι στις bisexual γυναίκες και στους bisexual άνδρες προκύπτουν στατιστικά σημαντικές διαφορές ($F_{2,165}=3,110$, $p=0.047$ και $F_{2,166}=3,105$, $p=0.047$ αντίστοιχα). Όμως, από τον έλεγχο Bonferroni δεν προέκυψαν στατιστικά σημαντικές διαφορές. Στον πίνακα 10 αποδίδονται τα αποτελέσματα που καταγράφηκαν.

Πίνακας 12. Έλεγχος διαφορών της ερώτησης “ έχω φίλο\η που είναι “ ανάλογα με την στάση των ερωτώμενων απέναντι σε ομοφυλόφιλα και bisexual άτομα.

		N	Mean	Std. Deviation	95% Confidence Interval for Mean		p
					Lower Bound	Upper Bound	
Στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες	Γκέι/ Λεσβία	91	12,242	1,917	11,843	12,641	0,846
	Bisexual	39	12,103	1,744	11,537	12,668	
	Trans	1	13,000				
Στάση απέναντι στις ομοφυλόφιλες γυναίκες	Γκέι/ Λεσβία	90	7,667	2,229	7,200	8,133	0,187
	Bisexual	38	7,079	1,865	6,466	7,692	
	Trans	1	5,000				
Στάση απέναντι στους bisexual νδρες	Γκέι/ Λεσβία	113	9,115	5,680	8,056	10,174	0,047
	Bisexual	50	7,360	4,203	6,166	8,554	
	Trans	5	5,000	0,000	5,000	5,000	
Στάση απέναντι στις bisexual γυναίκες	Γκέι/ Λεσβία	114	9,026	5,082	8,083	9,969	0,047
	Bisexual	50	7,500	4,263	6,288	8,712	
	Trans	5	5,000	0,000	5,000	5,000	
Στάση απέναντι στους τρανς άνδρες	Γκέι/ Λεσβία	114	12,237	3,697	11,551	12,923	0,331
	Bisexual	50	12,060	3,341	11,111	13,009	
	Trans	5	9,800	3,347	5,645	13,955	
Στάση απέναντι στις τρανς γυναίκες	Γκέι/ Λεσβία	113	11,566	3,009	11,006	12,127	0,211
	Bisexual	50	11,400	2,814	10,600	12,200	
	Trans	5	9,200	2,049	6,655	11,745	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

5.1. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε με σκοπό να διερευνήσει τις στάσεις φοιτητών/τριών Νομικής (Ελληνικών Πανεπιστημίων) προς τα ΛΟΑΤ άτομα. Η έρευνα έγινε μέσα από την ηλεκτρονική διανομή ερωτηματολογίων και τα ευρήματα παρατίθενται στο παρόν κεφάλαιο. Ωστόσο, τα αποτελέσματα της έρευνας δεν μπορούν να γενικευτούν στον ευρύτερο πληθυσμό, καθώς το δείγμα αποτέλεσαν μόνο 206 φοιτητές/τριες Νομικής. Συνεπώς, αφορά αποκλειστικά την συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα. Παρόλα αυτά στην πτυχιακή έρευνα, προβάλλονται ευδιάκριτα οι στάσεις των φοιτητών/τριών Νομικής προς τα ΛΟΑΤ άτομα.

Τα ερωτήματα της έρευνας αφορούσαν στο εάν και κατά πόσο σχετίζεται το φύλο & ο σεξουαλικός προσανατολισμός, ο τόπος καταγωγής, η θρησκευτικότητα και οι φιλικές σχέσεις των ερωτώμενων με ΛΟΑΤ άτομα, με τη στάση τους απέναντι στα ΛΟΑΤ άτομα. Ακόμη, διερευνήθηκε το εάν και κατά πόσο σχετίζεται το πρόγραμμα σπουδών των φοιτητών/τριων Νομικής με τη στάση τους προς τα ΛΟΑΤ άτομα.

Δημογραφικά στοιχεία

Στην μελέτη συμμετείχαν 206 φοιτητές\τριες Νομικής Ελληνικών Πανεπιστημίων με την πλειοψηφία εξ αυτών να φοιτούν στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Οι περισσότεροι βρίσκονται στο 4ο έτος φοίτησης. Συγκεκριμένα στην έρευνα έλαβαν μέρος 61 άνδρες , 142 γυναίκες και 3 non-binary άτομα. Η πλειοψηφία των ερωτώμενων αφορούσε τα 21-22 έτη. Σχετικά με το που έχουν ζήσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής τους καταγράφηκε ότι η πλειοψηφία (89 συμμετέχοντες) επέλεξαν “Αθήνα”.

Συμπεράσματα

Ποιες είναι οι στάσεις των φοιτητών/τριών Νομικής προς τα ΛΟΑΤ άτομα και κατά πόσο σχετίζεται το φύλο & ο σεξουαλικός προσανατολισμός των ερωτώμενων με τη στάση τους απέναντι σε ΛΟΑΤ άτομα.

Αρχικά, είναι σημαντικό να αναφερθεί πως η κοινωνία επιβάλλει την «*δυσαισθησία του φύλου*», κατά την οποία ο μόνος κοινωνικά αποδεκτός σεξουαλικός προσανατολισμός είναι η ετεροφυλοφιλία και συνοπτικά αυτό ορίζεται ως «*ετεροκανονικότητα*» όπως αναφέρουν οι Παπαθανασίου και Χρηστίδου στο βιβλίο «*Συμπερίληψη και Ανθεκτικότητα*» (2020).

Το παραπάνω επιβεβαιώνεται και από την έρευνα που έχει πραγματοποιήσει το ειδικό Ευρωβαρόμετρο «*Διακρίσεις στην Ευρωπαϊκή ΕΕ*». Αναλυτικότερα, σύμφωνα με στοιχεία του 2019 για την αντίληψη περί διακρίσεων και σε ότι αφορά την Ελλάδα, το 70% έχει την άποψη ότι η διάκριση περί σεξουαλικού προσανατολισμού (Γκέι , Λεσβία, Αμφιφυλόφιλος) είναι τελείως διαδεδομένη στη χώρα (Eurostat, 2019).

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει πως η πλειοψηφία των φοιτητών Νομικής (156 straight άτομα) έχουν θετική στάση προς τους ΛΟΑΤ. Ωστόσο, η στάση τους εμφανίζει μικρή διαφορά ανάμεσα στους ομοφυλόφιλους και bisexual άνδρες σε σχέση με τις ομοφυλόφιλες και bisexual γυναίκες. Αναλυτικότερα προκύπτει μία θετικότερη στάση προς τις ομοφυλόφιλες και bisexual γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες.

Στη συνέχεια, παρότι τα στοιχεία της Eurostat έδειξαν αρνητική στάση προς τα trans άτομα στην Ελλάδα, η πλειοψηφία των φοιτητών Νομικής (80%) τάσσονται υπέρ του δικαιώματος των trans ατόμων στο δικαίωμά τους να αυτοπροσδιορίζονται.

Πόσο σημαντικό ρόλο παίζει ο τόπος καταγωγής και η θρησκευτικότητα των ερωτώμενων απέναντι στα ΛΟΑΤ άτομα.

Ο τόπος καταγωγής και η οικογένεια αποτελεί έναν από τους βασικότερους θεσμούς κοινωνικοποίησης που θα μπορούσε να επηρεάσει άμεσα ένα άτομο σε διάφορους τομείς της ζωής του. Με άλλα λόγια η οικογένεια αποτελεί μία άρρηκτα συνδεδεμένη ομάδα στην οποία κάθε μέλος μπορεί να επηρεάσει και τα υπόλοιπα. Το ίδιο συμβαίνει και στις μικρές κοινωνίες όπου οι άνθρωποι συνδέονται μεταξύ τους με στενούς δεσμούς και έχουν καθημερινή αλληλεπίδραση.

Κατά αυτόν τον τρόπο η ηθική, οι αξίες και οι ρόλοι της εκάστοτε οικογένειας και του τόπου καταγωγής ενός ατόμου, ανάλογα με το αν διαμένουν σε χωριό ή πόλη είναι πιθανό να επηρεάσουν τόσο την παραδοχή της σεξουαλικής ταυτότητας ενός ατόμου, όσο και τη στάση των μελών που διαμένουν σε μία μικρή κοινωνία προς τα ΛΟΑΤ άτομα. Πιο συγκεκριμένα, από την ανάλυση προκύπτει πως η πλειοψηφία των φοιτητών Νομικής έχει ζήσει σε Αθήνα/Θεσσαλονίκη.

Η ζωή/καθημερινότητα σε μία μεγάλη πόλη διαφέρει από αυτή στις μικρές κοινωνίες. Στα μεγάλα αστικά κέντρα οι άνθρωποι ζουν απομονωμένα και δεν επηρεάζονται τόσο από συνανθρώπους καθότι δεν υπάρχει η αλληλεπίδραση που υφίσταται στις μικρές κοινωνίες. Παρόλο που αυτό αναμενόταν ως αποτέλεσμα δεν επιβεβαιώθηκε από την ανάλυση καθώς δεν προέκυψαν στατιστικά σημαντικές διαφορές.

Πιθανόν η επίδραση του περιβάλλοντος της νομικής σχολής αλλά και τα άτομα που επιλέγουν αυτή την σχολή έχουν παρόμοιες απόψεις πριν την φοίτηση τους ή το περιβάλλον της νομικής έχει ομογενοποίηση τον τρόπο σκέψης ως προς το συγκεκριμένο θέμα. Συνεπώς, από την ανάλυση προκύπτει πως το μέρος όπου οι φοιτητές έχουν ζήσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής τους δεν επηρεάζει τη στάση τους προς τα ΛΟΑΤ άτομα.

Ακόμη, η θρησκευτικότητα αποτελεί έναν κοινωνιολογικό ορισμό, ο οποίος αναφέρεται στο εάν και κατά πόσο θρήσκος είναι ένας άνθρωπος, με ποια συχνότητα δηλαδή εφαρμόζει τις πρακτικές της θρησκείας που έχει υιοθετήσει και ενστερνιστεί. Ο όρος θρησκευτικότητα εμπεριέχει την συμμετοχή του πιστού στις λατρευτικές εκδηλώσεις ή στις θρησκευτικές τελετουργίες, την γνώση των δογμάτων, των κανόνων και των δομών των θρησκευτικών κοινοτήτων, την αποδοχή των πεποιθήσεων του

θρησκευτικού πληρώματος και την κατεύθυνση της ζωής του στη θρησκευτική νοηματοδότηση.(Μάτσικας, Ν. 2019)

Επομένως, η θρησκευτικότητα θεωρείται έννοια συγκεκριμένη, συνυφασμένη πολιτισμικά και ιστορικά και ενέχει μια κατηγορία πρακτικής. Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει πως η πλειοψηφία των φοιτητών Νομικής δεν θεωρεί ότι η θρησκεία παίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή τους. Επιπλέον, διαφαίνεται ότι όταν στους φοιτητές αυξάνεται η θεώρηση ότι η θρησκεία έχει σημαντικό ρόλο στην ζωή τους τότε χειροτερεύει η στάση προς τα ΛΟΑΤ άτομα. Πιθανόν, αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η αντίληψη της επιρροής της θρησκείας στην καθημερινότητα της ζωής των ερωτώμενων οδηγεί σε περισσότερο δεσμευμένο τρόπο σκέψης ως προς τα ΛΟΑΤ άτομα.

Σχετίζεται η ύπαρξη φιλικών σχέσεων που πιθανόν έχουν οι ερωτώμενοι/ες με ΛΟΑΤ άτομα αλλά και το πρόγραμμα σπουδών τους, με τη στάση τους απέναντι στα ΛΟΑΤ άτομα?

Η ύπαρξη θεμάτων σχετικά με το σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου στο πρόγραμμα σπουδών των τμημάτων Νομικής, θα μπορούσε να σχετίζεται άμεσα με τη στάση των φοιτητών προς τα ΛΟΑΤ άτομα. Ακόμη, θα μπορούσε να συμβάλει στην αποδοχή, την εν συναίσθηση και τη δίκαιη εκπροσώπησή τους σχετικά με νομικά ζητήματα ατόμου αποφοιτήσουν χωρίς στερεότυπα και προκαταλήψεις προς τους ΛΟΑΤ.

Από την έρευνα προκύπτει πως κατά πλειοψηφία οι φοιτητές δεν διδάσκονται θέματα περί σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου στα τμήματα Νομικής. Αναλυτικότερα, 109 άτομα αναφέρουν πως δεν γίνεται καθόλου αναφορά σε τέτοια θέματα. Από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση στα προγράμματα σπουδών των Πανεπιστημίων προκύπτει πως θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού υφίστανται σε ενότητες μαθημάτων και όχι σε όλα τα πανεπιστήμια παρά μόνο σε ένα.

Παρόλα αυτά, από την ανάλυση προκύπτει πως οι φοιτητές Νομικής έχουν θετική στάση προς τα ΛΟΑΤ άτομα παρότι δεν διδάσκονται θέματα περί σεξουαλικού

προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Έπειτα, η ύπαρξη φιλικών σχέσεων με ΛΟΑΤ άτομα θα μπορούσε να σηματοδοτεί την αποδοχή του ατόμου, της προσωπικότητάς του και του δικαιώματός τους στον αυτοπροσδιορισμό. Η πλειοψηφία των φοιτητών Νομικής (159 άτομα) δηλώνουν πως έχουν φίλο ομοφυλόφιλο/λεσβία.

Επομένως, το γεγονός αυτό αποτελεί σημαντικό παράγοντα για τη θετική στάση τους απέναντι σε λεσβίες και ομοφυλόφιλους. Παρόλα αυτά η στάση των ερωτώμενων απέναντι στα ΛΟΑΤ άτομα δεν βρέθηκε να επηρεάζεται από τον φίλο που έχουν (trans, bisexual, Ομοφυλόφιλος). Πιθανόν, αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η στάση των φοιτητών της νομικής δεν επηρεάζεται από το είδος της διαφορετικότητας των φίλων τους. Όποια και να είναι η διαφορετικότητα η στάση των φοιτητών είναι ενιαία.

5.2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Αρχικά, όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα της έρευνας η πλειοψηφία των φοιτητών δεν διδάσκεται θέματα περί σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Χαρακτηριστικά η πλειοψηφία των ερωτώμενων αναφέρει πως δε γίνεται καθόλου αναφορά σε τέτοια θέματα. Για το λόγο αυτό, θα ήταν ωφέλιμο οι φοιτητές να διδάσκονται σχετικά με το σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου και να υπάρχει αντίστοιχο μάθημα στο πρόγραμμα σπουδών τους.

Είναι σημαντικό να συμπεριληφθούν θέματα σχετικά με τη δικαιώματα των ΛΟΑΤ ατόμων. Ακόμη, η διοργάνωση σεμιναρίων και εκδηλώσεων που αναδεικνύουν τη σημασία της ισότητας θα μπορούσαν να διοργανωθούν με σκοπό προσκεκλημένα ΛΟΑΤ άτομα να μιλήσουν για την εμπειρία και τα βιώματά τους.

Πιο συγκεκριμένα, οι φοιτητές σε συνεργασία με τους καθηγητές μπορούν να καλέσουν ομιλητές από τη ΛΟΑΤ κοινότητα στην τάξη, προκειμένου να μιλήσουν για την εμπειρία τους, τα ζητήματα που αντιμετωπίζουν και το πως ο νόμος επηρεάζει τη ζωή τους. Τέλος σε κάθε Πανεπιστήμιο που υπάρχει τμήμα Νομικής θα μπορούσε να δημιουργηθεί ομάδα που να ασχολείται και να στηρίζει ζητήματα που αντιμετωπίζουν ΛΟΑΤ άτομα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Adams, M., Bell, L. A., Goodman, D. J., Shlasko, D., Briggs, R. R., Pacheco, R. (2007) *Teaching for Diversity and Social Justice*. United Kingdom: Routledge
- Altamn, D., Aggleton, P., Williams, M., Kong, T., Reddy, V, Harrad, D., Reis, T. & Parker, R. (2012). *Men who have sex with men : stigma and discrimination*. *The Lancet*, 380(9839), 439 – 445. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(12\)60920-9](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(12)60920-9)
- American Psychiatry Association (2017) *Mental Helth Disparities: LGBTQ*. [online] <https://www.psychiatry.org/File%20Library/Psychiatrists/Cultural-Competency/Mental-Health-Disparities/Mental-Health-Facts-for-LGBTQ.pdf> [Πρόσβαση 23/04/2022]
- American Psychological Association. (2022) *Sexual Orientation & Homosexuality* <https://www.apa.org/topics/lgbtq/orientatio>[Πρόσβαση 18/06/2022]
- Bender, Baird, K., (2011) *Transgender Employment Experiences: Gendered Perceptions and the Law* [online] https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=9f91ikyWor8C&oi=fnd&pg=PR3&dq=bender+baird+2011&ots=8R2YXyaRiM&sig=I3U_D8T83Xe3WsvNSgj4I8a0sIE&redir_esc=y#v=onepage&q=bender%20baird%202011&f=false [Πρόσβαση 25/06/2022]
- Bostwick, W. B., Boyd, C. J., Hughes, T. L., West, B. T., & McCabe, S. E. (2014) Discrimination and mental health among lesbian, gay, and bisexual adults in the United States. *American Journal of Orthopsychiatry*, 84(1), 35.
- Capezza, N.M., (2007) *Homophobia and Sexism: The Pros and Cons to an Integrative Approach*. *Integrative psychological and Behavioral Science*, 41(3-4), 248 - 253. <https://doi.org/10.1007/s12124-007-9033-8>
- European Commission (2019) *Fact Sheet on the social acceptance of LGBTI*

people in the EU [online]
https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/ebs_493_data_fact_lgbti_eu_en-1.pdf [Πρόσβαση [27/11/2021]

- European Union Agency for Fundamental Rights (2020) *A long way to go for LGBTI equality* [online]
https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/lgbti-survey-country-data_greece.pdf [Πρόσβαση στις 22/11/2021]
- Fish, J. (2006). *Heterosexism in health and social care*. Berlin: Springer
- Gonsiorek, J., Rudolph, J.R. (1991) *Homosexual Identity: coming out and other development events*, In J.C. Gonsiorek and J.D. Weinrich (eds) *Homosexuality: Research Implications for Public Policy*. Sage Publications: Newburn Park, CA, U.S.A. <https://doi.org/10.4135/9781483325422.n11>
- Hudson, W., W., Ricketts, W.,A., (1980) A strategy for the measurement of homophobia. *Journal of Homosexuality*, 5(4), 317-372.
https://psycnet.apa.org/doi/10.1300/J082v05n04_02
- Meyler, I. H. (2013) *Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: conceptual issues and research evidence*. *Psychological Bulletin*, 129(5), 674 [online] <https://dio.org/10.1037/2329-0382.1.S.3>
- Moschel, M (2017) The Strasbourg Court and Indirect Race Discrimination: Going Beyond the Education Domain. *The Modern Law Review*, 80, 121-124.
- Renzetti, Claire M.; Edleson, Jeffrey L. (2008) *Encyclopedia of Interpersonal Violence* [online] <https://doi.org/10.4135/9781412963923> [Πρόσβαση 24/6/2022]
- Russell, S. T., & Fish, J. N. (2016). Mental health in lesbian, gay, bisexual, and transgender (LGBT) youth. *Annual Review of Clinical Psychology*, 12, 165-487.
- Serano, J. (2016) *Whipping girl: A transsexual woman on sexism and the scapegoating of femininity*. [online] <https://s3.amazonaws.com/arena-attachments/978196/6839061f1af72bb8687efd5c6f7e0e1e.pdf> [Πρόσβαση 20/06/2022]
- Thompson, C, Zoloth, B., (1990) “Homophobia”, a pamphlet produced by the Campaign to End Homophobia [online], Gender norms and health: insights from

- global survey data. *The Lancet*, Available at: www.endhomophobia.org/homophobia.htm [Πρόσβαση 05/09/2021]
- Weber, A. M., Cislighi, B., Meausoone, V., Abdalla, S., Mejia – Guevara, I., Loftus, P., ... & Buffarini (2019) Gender norms and health: insights from global survey data. *The Lancet*, 393(10189), 2455-2468. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(19\)30765-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(19)30765-2)
 - Weinderg, G. (1972) *Society and the healthy homosexual*. Garden City, New York Anchor Press Doubleday and Co.
 - Yep, G. A. (2002) From Homophobia and Heterosexism to Heteronormativity. *Journal of Lesbian Studies*, 6(3-4), 163-176. [online] https://doi.org/10.1300/J155v06n03_14

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Γαλανού, Μ. (2014). *Ταυτότητα και έκφραση φύλου. Ορολογία, διακρίσεις, στερεότυπα και μύθοι*. Αθήνα: Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών <https://t-zine.gr/wp-content/uploads/2016/08/001-106-tautotita-kai-ekfrasi-filou.pdf> [Πρόσβαση 23/06/2022]
- Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. [Πρόσβαση 10/11/2022] Ανακτήθηκε απο https://www.nchr.gr/images/pdf/apofaseis/SexoualikosProsanatolismos/EEDA_Ypomnima_Loatki.pdf
- Ιωακειμίδης, Β. (2012) (Επιμ.) *Κοινωνική εργασία για την κοινωνική δικαιοσύνη*. Αθήνα: Ίων
- Μαστροκόστας Χ.(2021) *Οδηγός Σπουδών Τμήματος Νομικής Δ.Π.Θ. Ακαδημαϊκού Έτους 2019-2020 2019-2020.pdf (duth.gr)* [Πρόσβαση 5/1/22]
- Μάτσικας, Ν. (2019). *Σχέση θρησκευτικότητας και πνευματικότητας μέσα από διερεύνηση εργαζομένων σε Φορέα Κοινωνικής Πρόνοιας στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης*.
- Μπούνα, Α. και Παπάνης, Ε. (2020) (Επιμ.) *Ταυτότητα φύλου και σεξουαλικότητα*. Αθήνα: Ηδύπεια
- Μαντζούτσος Α. (2021) *Κώδικας Δεοντολογίας Δικηγορικού Λειτουργήματος*

- Παπαθανασίου, Ν. και Χρηστίδη, Ε. Ο. (2020) (Επιμ.) *Συμπερίληψη και Ανθεκτικότητα*. Αθήνα: Gutenberg
- Παπαϊωάννου, Κ. (2000) *Παιδιά – Γονείς Κοινωνικοί Λειτουργοί*. Αθήνα: “ΕΛΛΗΝ”
- Σισιλιάνος, Α. (2022) *Οδηγός Σπουδών Τμήματος Νομικής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών Ακαδημαϊκού έτους 2022-2023* <https://www.law.uoa.gr/fileadmin/depts/law.uoa.gr/www/uploads/Proptixiako/doc05165220221006160924.pdf> [Πρόσβαση 17/11/22]
- Στρατάκη, Α. (2018) *Σεξουαλική ετερότητα, δικαιώματα και αποκλεισμοί: Προκλήσεις για τη Συμβουλευτική* (Διπλωματική εργασία). Ανακτήθηκε από: <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/file/lib/default/data/2767950/theFile>
- Τασίκας Απ. (2021) *Οδηγός Σπουδών Τμήματος Νομικής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης έτους 2021-2022* <https://law.auth.gr/wp-content/uploads/sites/57/2021/04/odigos-spoudon-2020-2021.pdf> [Πρόσβαση 17/11/22]
- Colour Youth – Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας. Ορολογίες. Ανακτήθηκε από <https://www.colouryouth.gr/terms/>.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΗ

- Collins, D., Jordan, C. and Coleman, H. (2017) *Κοινωνική εργασία με οικογένεια*. (επιμέλεια) Ασημακόπουλος, Χ και Μαρτινάκη, Σ. Αθήνα: Βήτα
- Kring, A., M., Davinson, G., C., Neale, J., M., Johnson, S., I. (2010) *Ψυχοπαθολογία*. (επιμέλεια) Αυδή, Ε. και Ρούσση, Π. Αθήνα: Gutenberg

Παράρτημα

(Ερωτηματολόγιο Πτυχιακής)

<https://docs.google.com/forms/d/1vUKbSj7yUs5gkjLnN0CQBVR2IWgWSdwTARVhHOXs9E/edit?pli=1>